

2024-06

jaargang 55
nummer 6
juli/augustus 2024

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

Sinds 1856

De Vrijdenker

Boeken
verbranden

Weten wie wie
is in de hel

Logeren in
een walvis

Ontkomen aan
Jehovah

PODCASTS

Podcasts van De Vrije Gedachte over diverse onderwerpen worden verzorgd door bestuursleden Bart Collard en Floris van den Berg.

Ook bestuurslid Stanley Bakker verzorgt podcasts, samen met Teun de Jong; deze dragen de titel "Kritisch bekeken" en hebben kwakzalverij als onderwerp.

De programma's zijn op YouTube, dus met video, te bekijken via:

<https://www.youtube.com/@verenigingdevrijegedachte4805/videos>

Daarnaast zijn de podcasts van Floris en Bart op Spotify te beluisteren via:

<https://open.spotify.com/show/6J0uDTp0PT06-grumVR1DZQ?si=e514d8dcdb31426d>
of: <https://spoti.fi/3ZymQCb>

Als u zich 'abonneert' op de podcasts en deze 'volgt' via deze kanalen en tevens 'likes' uitdeelt zullen de podcasts sneller gevonden worden, ook door niet-leden. Zo kunt u helpen om de boodschap van DVG verder en sneller te verspreiden buiten onze vereniging.

WEBSITE

Op onze website devrijegedachte.nl is Martin Harlaar aan een serie artikelen begonnen waarin hij uiteenzet wat hij als gevaren van de genderideologie beschouwt.

Bezoek onze
website
devrijegedachte.nl

Bezoek onze
Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

COVER VOOR: Algemene Jaarvergadering van DVG in Cursus- en vergadercentrum "De Domstad" te Utrecht, 25 mei 2024 (zie het korte verslag op p. 32).

COVER ACHTER: Boven: het vernieuwde bestuur van DVG na de jaarvergadering: Stanley Bakker (penningmeester/ledenadministrateur), Willem Vermaat, Bart Collard (secretaris), Floris van den Berg (voorzitter).

Onder links: René van Elst ontvangt uit handen van de voorzitter een Vrijdenkerspenning; **rechts:** ook scheidend bestuurslid Fabian van Langevelde ontvangt een penning.

Foto's van René van Elst met hulp van Bart Collard.

De Vrijdenker

jaargang 55 • nummer 6 • juli/augustus 2024

I N H O U D

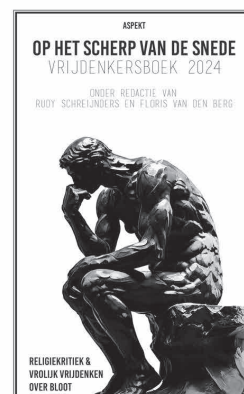
Titel	Auteur/vertaler	Pag.
• Mededelingen / DVG op het WWW	Redactie	cover
• Informatie De Vrije Gedachte / Colofon De Vrijdenker	Bestuur/Redactie	2
• Toen Jonas in de wallevis zat	Anton van Hooff	3
• Trump en zijn kerk	Kenneth van Oost	4
• Een kruikje boordevol verlichtende balsem voor de religieuze ziel	Gerhard Elferink	7
• Boekverbranden: verbieden of toestaan?	Eelko de Vos	8
• Eeuwig genoom	Anton van Hooff	9
• De mythe van de platte aarde	Jan Willem Nienhuys	10
• Van de Wachtstoren gesprongen - interview met Sebastiaan Bolt	Anton van Hooff	11
• Vrijdenken vandaag de dag	Gerhard Elferink	14
• Werelds Nieuws	René van Elst	19
• Ideeënbus van en voor leden en bestuur	Floris van den Berg	21
• Rik Min zoekt meedenkers over (moslim)extremisme	<<	21
• He who will burn books will in the end also burn human beings... in a video game	Maarten Gorter	22
• Wie is wie in de hel	Anton van Hooff	24
• Fragmenten uit <i>De kringloop van het leven</i> van Jac. Moleschott, deel 3	René van Elst	28
• Activiteiten DVG najaar 2024	Bestuur	31
• Verslag ALV 2024	Bart Collard	32
• Richard Dawkins versus Ayaan Hirsi Ali: is Hirsi Ali echt een christen?	Bart Collard	33
• Auteurs / Aanwijzingen voor auteurs	Redactie	36

VRIJDENKERSBOEK 2024

Voor ieder lid hebben wij een gratis exemplaar van het nieuwe Vrijdenkersboek. In deze bundel is een selectie gemaakt van artikelen uit de jaargangen 2022 en 2023 van De Vrijdenker. Naast religiekritiek hebben we ervoor gekozen een vrolijker en ludieker onderwerp te selecteren waaraan de afgelopen jaren binnen De Vrije Gedachte aandacht is besteed: vrolijk vrijdenken over bloot. Ook binnen het thema bloot is er overigens veel aandacht voor religie, omdat religie een obsessie voor vrouwelijk bloot heeft.

Het boek is af te halen op de DVG bijeenkomsten in 2024. Aan leden die daarbij niet aanwezig kunnen zijn, kan het boek worden opgestuurd, na overmaking van de verzendkosten ter hoogte van **€ 3,70**. Als u het boek thuisgestuurd wilt krijgen, maakt u dat bedrag over naar rekening NL15INGB0000274551 onder vermelding van *Vrijdenkersboek 2024* en uw adres.

INFORMATIE

De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte is opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Bestuur:

Stanley Bakker - penningmeester/ledenadministrateur
Floris van den Berg - voorzitter
Bart Collard - secretaris
Willem Vermaat

Postadres en telefoonnummer:

De Vrije Gedachte
Postbus 60278
1320 AH Almere
tel. 06-28301336

E-mail:

bart.collard@outlook.com

IBAN:

NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl
Postadres en telefoon: zie hiernaast

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie "Kosten" hieronder in het Colofon van dit blad

Internet:

- Website: devrijegedachte.nl
- YouTube-kanaal: Vereniging DeVrijeGedachte
- Facebook-pagina: De Vrije Gedachte

Bakker - Vermaat - Collard - Van den Berg

COLOFON

De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – hoofdredacteur en eindredacteur
Maarten Gorter – coördinator
Anton van Hooff
Eelko de Vos
Hans de Vries

Opmaak:

René van Elst

Postadres en telefoon:

zie hierboven bij de informatie over DVG

E-mail:

redactie@devrijegedachte.nl

Website:

zie hierboven bij de informatie over DVG

(Leden- en) abonnementsadministratie:

Zie hierboven bij de informatie over DVG

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
 - Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
 - Abonnement € 36,— p.j.
 - Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar) met abonnement € 30,— p.j.
- Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b. digitaal aanleveren. Zie de aanwijzingen achterin dit blad.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

Disclaimer: De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.

Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen € 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!

Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te vermelden.

Toen Jonas in de wallevis zat

door **Anton van Hooff**

Het blijft lachen met de bijdragen van ‘Ge-loof en Wetenschap’, die mij trouw worden toegestuurd. In ons meinummer beschreef ik de worsteling van de rechtgelovigen met de vrouw van Kaïn: die moest toch zijn bloedeigen zus zijn als ze alle twee kinderen van het oerpaar Adam en Eva waren.

Dit keer bezorgde de kwestie van ‘Jona in de walvis’ mij vrolijke momenten. Welk soort vis was het toch, is een serieuze vraag voor prof. dr. M.J. Paul, van de Christelijke Hogeschool Ede en directeur van de Theologische Hogeschool ‘Johannes Calvijn’, van de Gereformeerde Bond in de Protestantse Kerk in Nederland.

Zat Jona drie dagen in de buik van een pot-vis? Of was het misschien een ichthyosaurus, of een ander reeds uitgestorven zeedier? Creationisten geloven namelijk in Jurassic Park, waarin mensen en sauriërs gelijktijdig bestaan. ‘We weten het niet,’ verzucht prof. Paul. ‘Als God een grote vis “aanwees”, kan Hij overigens ook een wonder verricht hebben dat uitstijgt boven de gewone verschijnselen.’

Nog een klemmende vraag: kun je wel drie dagen overleven in de buik van een kolossaal zeemonster? Ach, misschien waren het niet drie volledige etmalen. De oude Joden rekenden inclusief. Dan genoot Jona ‘slechts’ twee overnachtingen de gastvrijheid van de vissenmaag.

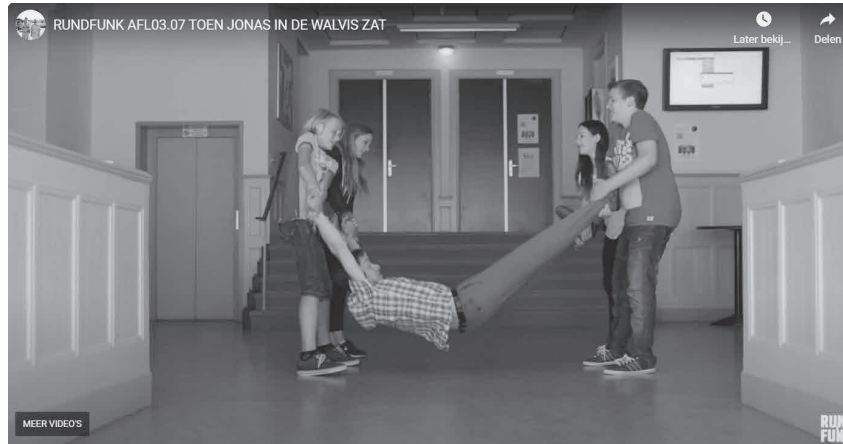
Of wacht: er is nog een andere oplossing. Jona zou naar de *sjeool* (onderwereld) zijn gegaan, zegt de bijbeltekst. Ging hij dan dood? Dat hoeft niet van Paul, maar het is ook denkbaar – dat wil zeggen ‘goedgelooftbaar’ – dat god hem na drie dagen weer levend heeft gemaakt. Heeft-ie later toch ook met zijn zoon gedaan, niet?

‘Toen Jonas in de wallevis, zat: van je een, twee, drie.’ Heel wat keren hebben we onze kinderen tot schaterlachen gebracht, dit zingend, terwijl we een kind aan armen en benen, vasthielden en heen en weer zwaaiden. Bij ‘drie’ laat je het kind dan halfzacht vallen, zoals Jona uiteindelijk door het zeedier op het strand werd uitgespuwd.

Van heel andere aard is het vermaak dat de hersenspinsels van professor Paul bezorgen. Alleen vergaat mij het lachen als ik zie dat hij zijn nonsens uitdenkt, betaald door belastinggeld, in een splinternieuw ook door ons allen betaald gebouw.

Christelijke Hogeschool Ede (foto Wikipedia)

Toen Jonas in de wallevis zat...

Jonas uit de walvis, Pieter Lastman (Wikipedia)

Trump en zijn kerk

door **Kenneth van Oost**

De voormalige en mogelijk toekomstige Amerikaanse president [1] Donald Trump is in ijtempo de koers van de Republikeinse partij aan het wijzigen. De toch al sterk confessioneel georiënteerde organisatie wordt door hem omgevormd tot een soort Kerk van Trump. Zijn aandringen op absolute trouw en toewijding lijkt nog meer dan vroeger mensen uit te sluiten. In ieder geval niet de evangelische christenen! Die zien in Trump de Verlosser. Hoewel hij vermijdt om in messiaanse termen te spreken, komen hij en zijn bondgenoten steeds dicht bij vergelijkingen met Christus. Zowel de voormalige president als Jezus heet gearresteerd te zijn door een 'radicale, corrupte regering.' In die opvatting is het beeld ontstaan dat Trump van grote betekenis is!

Polarisatie

Hoewel in de VS politiek-culturele tegenstellingen moesten wijken voor het seculier-democratisch besef dat eenheid en intermenselijkheid de essentie vormen van een vreedzame samenleving, bleef religie veelal sterk aanwezig. Zeker in de Bible Belt is zij nog steeds van cruciale betekenis. Terwijl men geneigd is te denken dat religie en geloof gaandeweg aan betekenis verloren, zijn ze nooit weg geweest. Integendeel, steeds worden nieuwe overtuigingsvormen naar voren gebracht om veranderingen in de maatschappelijke context van een religieuze ondertoon te voorzien. Dat betekent dat sociaal-culturele groepen en organisaties hun religieuze signatuur niet opgeven. Zij zoeken een nieuwe invulling van geloofsnormen en -waarden, zonder zich aan te sluiten bij initiatieven voor vernieuwing, voor samenwerking, aanpassing en verantwoordelijkheid nemen voor het oplossen van de vele hedendaagse problemen.

Tegelijk speelt de secularisatie, zoals gezegd, een maatschappelijke rol van belang.

Deze ontwikkelingen maken dat het geven van zin en betekenis aan het leven steeds meer een persoonlijke aangelegenheid is. Dat loopt vaak uit op stelling nemen tegen/voor controversiële sociaal-culturele en politieke standpunten. Er wordt van de mensen verwacht goed te weten waar zij voor en tegen zijn. Het gevaar bestaat dat het luidste geroep de dominante stem wordt in een gepolariseerd debat. In de Verenigde Staten zien wij daar een voorbeeld van.

Trump

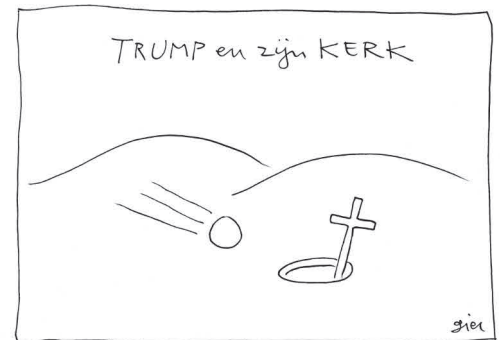
Vanuit de gedachte dat religie en geloof van pas komen om verkiezingen mee te winnen, hebben Donald Trump en zijn campagneteam een hoge prioriteit gegeven aan het verwerven van de steun van evangelische kiezers. [2] We zien hoe hij geloof en ethische en religieuze invloed naar voren schuift. Het lijkt een proces dat al langer aan de gang is,

maar nu leidt het tot onoverbrugbare verschillen tussen religieuze en seculiere (democratische) standpunten.

Onvolmaakte mensen, zoals koning Cyrus en koning David in de Bijbel [3], kunnen door god worden uitgekozen om gerechtigheid te doen geschieden of kwaad af te weren. Dat geloof verklaart hoe een toegewijde kern van Trump-kiezers in hem een moderne versie van helden uit het Oude Testament kan zien. Zij zijn ervan overtuigd dat Trump over een als bijbels te beschouwen macht beschikt die de bescherming van en een strijd voor het christendom ten goede komt. Trump wordt zo een soort avatar voor de slechte persoonlijke ervaringen of haat die mensen hebben met, resp. voor, de mainstream-politiek. Een politiek die andersdenkenden, migranten en minderheidsgroepen deelachtig wil maken aan een cultuur die onmiskenbaar met het christendom als basis tot stand kwam. En of nu Trump de christelijke waarden onderschrijft of niet, of alleen maar de gemoederen bespeelt, voor de meeste van zijn kiezers lijkt de eis van meer terughoudendheid inzake ethische kwesties (toelaatbaarheid van homoseksualiteit, gendertransitie, abortus, euthanasie, zelfmoord, anticonceptie etc.) belangrijker dan het feit dat hij nooit veel interesse heeft getoond voor kerkdiensten, religie en geloof. De gemeenschappelijke noemer voor Trumps aanhang is het behoud van traditionele orthodoxe, evangelische, christelijke waarden.

Hoewel hij het zelf ontkent, lijkt het duidelijk voor zijn kiezers dat hij de Verlosser is, de man die god tot ingrijpen uitnodigt om Amerika te beschermen tegen diefstal van identitaire kenmerken, vernietiging, onveiligheid, vervreemding en ontworteling.

De hooggestemde verwachtingen temperen de voor de hand liggende vraag of Trump wel écht om de evangelicals geeft. Hij heeft een boodschap die hen rechtstreeks aanspreekt. Zijn succes bij het afschilderen van aanklachten als vervolgingen, waarbij hij waarschuwt dat zijn volgelingen de volgende slachtoffers zullen zijn, heeft het enthousiasme aangewakkerd en hem opnieuw op koers naar het Witte Huis gezet. Sommige aanhangers maken dan ook graag de vergelijking met hoe Jezus valselijk werd beschuldigd en uiteindelijk werd gekruisigd. In Trump zien zij de reïncarnatie van Jezus vanwege de religieuze aanspraak op het herstellen van het verleden die hij onderschrijft en de dogmatische eigenzinnigheid die hij aan de dag legt om Amerika weer in zichzelf te doen geloven. Want wat in die visie aan Amerika ontbreekt, is de erkenning van het christelijk geloof als fundament.

Christelijk ideaal

De opvattingen over hoe je maatschappelijk in te zetten voor het behoud van de eigen cultuur en identiteit, spelen een rol waar het gaat om integratie en zelfs assimilatie van minderheidsgroepen en hun religieuze opvattingen en gebruiken. Daar komt de idee bij dat alleen christelijke opvattingen over religie, geloof en burgerschap maatschappelijke gelding kunnen hebben. In het verheerlijken van

het christelijk maatschappelijk engagement is er geen legitieme plaats voor andere religies of manieren van geloven en belijden. Het christelijk ideaal laat zich leiden door het door god gegeven religieus ontwerp waarin de aandacht naar de christelijke blanke mens gaat. En niet naar opvattingen die het geloof ter discussie stellen en/of naar nieuwe vormen van geloof, nieuwe geloofsbewegingen en/of naar een religie die andere vormen van engagement in het leven roept en die minder tot geen begrip lijkt op te brengen voor de nu geldende maatschappelijke samenlevingsnormen. Het erkennen van specifiek voor minderheidsgroepen geldende religieuze rechten is bekennen tegenover god dat zijn ontwerp naar blank model mislukt is! Het toekennen van rechten aan andere vormen en waarden van geloof dan de christelijke wordt gezien als een verlies voor de Amerikaanse samenleving als geheel.

We zien hoe het conservatieve denkkader alsmaar meer greep krijgt op hoe onze samenlevingen worden georganiseerd. Uitgesproken christelijke beleidslogica wordt afgewisseld met een toenemende druk om progressieve waarden, houdingen en opvattingen in religieuze richting af te zwakken. Een voorbeeld is het debat rond 'transvrouwen'. Op basis van het gelijkheidsprincipe dwingen zij het recht af deel te nemen aan vrouwencompetities. Wat dus een achterstellen van de vrouw impliceert. Voor de christenen geldt evenwel: god maakt geen fouten, genderdysforie bestaat niet! Mensen zijn onderhevig aan obsessieve machten, Satan misleidt hen. Doch translevens zijn vanuit de christelijke logica zeer zeker van belang. Voor de belijdende christen is een transmens een *slachtoffer* van de cultuuroorlog tussen wat links-progressief er bij de mensen de laatste jaren inramt (alles wordt aangemoedigd: individualisme, keuzevrijheid, zelfbeschikking, genderbevestigende zorg, geslachts transitie etc.) en de conservatieve flank die vanuit een christelijke optiek Jezus' woorden omzet in daden.

Trump 2.0

Denk nu niet dat Donald Trump zich plots verbonden zal voelen met minderbedeelden, werklozen, ongeschoolden, transgenders, zwarten of homo's! Politici zijn opportunisten en hangen hun huij naar de wind. En dus richt Trump zich naar de evangelische christenen. Dit is echter geen nieuw fenomeen. Het christendom oefent al lang grote invloed uit op Amerikaanse regeringen. De meeste kiezers identificeren zich nog altijd als christenen, ook al seculariseert Amerika zienderogen. En die secularisatie gaat ten koste van religieuze tradities. Het is dus logisch, wil Trump zijn weg terugvinden naar het Witte Huis, dat hij de behoefte heeft om de christen-kiezer achter zich te weten. Op verschillende punten heeft hij die al in zijn vorige ambtsperiode naar de mond gepraat en heeft hij met ondersteunende maatregelen en regelgeving de blijde boodschap helpen verspreiden.

Het lijkt erop dat de mensen die op Trump stemmen de ene illusie inruilen voor een andere. Ik denk dat de bewustzijnsstaat waarin Amerika vandaag verkeert, het lijden is van een land dat zich laat bezielen door een leugenaar en op-

lichter. De christelijke levensbeschouwing valt moeilijk te rijmen met de dagelijkse realiteit waarin vele mensen moeten leven. De dag van vandaag staat bol van de tegenspraak, tegenkanting, afwending, afkeer, pijn, depressie en burn-outs. Er is de snel toenemende klimaatcrisis; er zijn de ongelijkheid en tweedeling in de maatschappij; er is de grote groep mensen die als bezetenen rondrennen en tegelijk mentaal vastzitten of stilstaan. Het is een typische dwaling van een religieuze groep om dan het verlies aan menselijk potentieel op te vatten als een verlies aan respect voor het geloof: als god niet gevolgd wordt, wachten hel en verdoemenis. Amerika is door de Founding Fathers als een christelijk land bedoeld, wordt beweerd, en vele Amerikanen zijn het daar mee eens.

Door de secularisering voelt de christelijke gemeenschap zich onder druk gezet. Niet alleen moeten zij toestaan dat traditionele normen en waarden (familie als hoeksteen van de samenleving; geen abortus, geen gelijke rechten en geen homohuwelijk etc.) teloor gaan, zij staan ook onder druk om progressieve ideeën te aanvaarden. Desnoods worden zij gestraft bij het niet aanvaarden van de in hun ogen autoritaire vrijheidsideologie die de progressieven aanhangen. Diversiteit en gelijkheid expliciet verbinden met de christelijke grondgedachte waarop de V.S. steunen, is vragen om problemen. Het Hooggerechtshof – door Trump aan een meerderheid van conservatieven geholpen – maakte het recht op abortus ongedaan en vele christenen hopen dat het nu ook progressieve maatregelen, die gelijkheid, gelijke kansen en de genderideologie bevorderen, terug zal draaien.

Over het geheel genomen wil de christelijke/religieuze gemeenschap dat de idee dat alle mensen gelijk zijn en ook als zodanig moeten worden behandeld richting uitgang wordt geleid. Nu witte-suprematie-organisaties zich achter Trump scharen lijkt het wel of mystieke krachten zijn losgemaakt om de laatste stappen in die richting te zetten. Desnoods met geweld!

(Evangelische) christenen 2.0

Zo gezien steunt het succes van Trump op de schouders van de evangelische christenen en vice versa. Zij hebben in een hechte verbintenis met elkaar te maken. Trump als degene die de voor de christenen vanzelfsprekende traditionele

waarden door moet drukken. De christenen als een soort klankbord, ontvankelijk voor en verlangend naar redding. Dat wil zeggen, religie en geloof zijn zo'n belangrijk en vanzelfsprekend onderdeel van het christengedrag dat zij vaak ook afwijkende denkbeelden en handelwijzen ondersteunen. Dit valt samen met het afbakenen van grenzen voor niet-christenen door middel van sociaal-politieke regels, organisatie en het versterken van de greep op de juiste invulling van geloof, zingeving en betekenis. Op die manier willen zij de Amerikaanse samenleving hun wil opleggen. Dat Trump het niet zo nauw neemt met de christelijke normen en waarden lijkt de evangelische christenen niet te deren. Het doel heiligt het middel!

Trump en de derde door hem benoemde opperrechter, Amy Coney Barrett

Ze zullen hem natuurlijk niet heilig verklaren, maar hij beantwoordt wel aan de definitie van een held. Voor sommige aanhangers zijn de politieke aanvallen en het juridische gevaar waarmee hij wordt geconfronteerd niet minder dan bijbels. Hij overleeft, ook al zitten veel mensen achter hem aan. Het is een goddelijke interventie. De opgewonden boodschap is makkelijk te verstaan. Trump heeft in de hoofden van christenen zaken losgemaakt die niet zomaar teruggedraaid kunnen worden. Zeker wanneer het om het heil van de gemeenschap gaat, vinden zij een grotere zekerheid in de sociaal-politieke agenda van Trump dan in de visie van Joe Biden op hoe hij Amerika weer op de rails wil zetten. Het is voor de christen-aanhang een godgegeven feit dat deze zekerheid moet worden nagestreefd. Daar waar christelijke normen en waarden het verschil kunnen maken moet tot elke prijs de kans op winst maximaal benut worden. Men mag dus aannemen, dat het duidelijk is tegen welke hoge prijs de christenen in Amerika bereid zijn om macht uit te oefenen. Met de eisen die de christenen voor(op)stellen worden de democratie en haar spelregels overigens sterk aangetast.

Als de overheid de mensen niet kan bieden wat zij nodig hebben, verliest zij alle vertrouwen. En mensen hebben meer nodig dan zorg, een sociaal netwerk en een ordentelijke leef- en werkomgeving. Er is ook nog de factor mentaal welzijn. Wie dus wil weten wat christenen te betekenen hebben, die moet begrijpen dat er veel sociaal onbehagen leeft. Werk- en uitzichtloosheid, gebrek aan begrip en aan vermogen om het eigen leven in te richten zoals we zelf zouden willen, en gebrek aan zingeving en betekenis, maken dat mensen vatbaarder zijn voor radicale gedachten en ideeën. Dus, dacht de christenaanhang, wat zou het kosten om haar begrip van god, religie en geloof ingang te doen vinden?

Wie de hemelen wil bestormen, moet de hel passeren! Voor de christenen is Donald Trump het noodzakelijk kwaad om Amerika (terug) in overeenstemming te brengen met het vasthouden aan de conservatieve lezing van de bijbel. Het is voor hen een soort morele plicht om door een reeks van sociaal-politieke interventies macht te verwerven teneinde op de maatschappij inwerkende ontwikkelingen terug te draaien. Gelijke kansen, gelijkheid tussen man en vrouw, strikte scheiding tussen kerk en staat etc., daar moet de mens afstand van nemen, wil hij deel uitmaken van een cultuur en een gemeenschap die de eigenheid van stad, regio, straat en buurt benadrukken. Het eigen karakter zal de geborgenheid en veiligheid verankeren; met het weigeren toe te geven aan modernistische architecturale-, kunst- en technologische stromingen zullen meer betrokkenen in de eigen traditie denken en handelen.

Het is allebehalve onschuldig! Wie nu in Amerika leeft, heeft de onophoudelijke zekerheid te kunnen spreken. Woorden geven macht maar zijn uitgesproken ook krachtig! Ze brengen tot uitdrukking wat mensen willen zeggen en ze weten dat anderen kunnen luisteren. Maar wanneer ze sprakeloos, monddood, worden gemaakt door wat anderen denken te moeten verbieden, loopt het uit op weerstand en onlust. Het laatste wat Amerika nodig heeft is doof blijven voor en zich cynisch opstellen tegenover de Trump-kiezers. Deze allemaal wegzetten als fundamentalistische religieuze racisten is niet zien dat velen in armoede leven, zingeving en betekenis van het leven ontberen en binnen de existentiële context enkel nog geloven in complottheorieën zoals Deep State. Het is ook waar dat de progressieven naar zichzelf moeten kijken, naar zaken die zij niet goed hebben aangepakt. Al jaren staat de democratie onder druk en toch gebeurt er weinig om haar weer waardigheid en betekenis te geven. Sommige mensen haken simpelweg af en trekken zich terug uit de samenleving. Bijgevolg zijn het dezen die zich rond Trump zullen scharen. Tussen vertwijfeling en hoop zullen zij kiezen voor een totale transformatie van de Amerikaanse instellingen. Trump had, toen hij aan zijn eerste termijn begon, slechts ten dele controle over het beleid en het overheidsapparaat. Toen waren er ook wel mensen die er verkeerde ideeën op nahielden, maar nu, met de onvoorwaardelijke steun van de evangelische christenen, lijkt de weg naar een eenpartijstaat met een leiderscultus voor Trump werkelijkheid te worden.

Trump is de Gerechtvaardigde Grote Leider die Amerika tot een streng gesloten en definitief religieus systeem moet brengen. Het wijdverbreid ongenoegen over de gang van zaken, de staat en de elite is voor veel mensen de aanleiding om de kant van Trump te kiezen. Hij is het enige alter-

natief voor die Amerikanen die tegen uitzichtloze omstandigheden moeten vechten om uiteindelijk iets van het leven te maken. Voor hem, Trump, voor de evangelische christenen, is Amerika alles wat afgeschaft moet worden. Zij maken er geen geheim van dat alle sociaal-politieke geledingen naar hun pijpen zullen moeten dansen. Zij zijn in een wraakzuchtige stemming. "Een grotere bedreiging voor de Amerikaanse staat is er niet meer geweest sinds de burgeroorlog." [4] Nu al is het ongelooflijk woelig en er zouden nog ontelbaar veel burgerconflicten zouden bijkomen als Trump en zijn religieuze aanhang de verkiezingen zouden winnen.

Noten

[1] Donald Trump, Amerikaans zakenman en politicus. Was van 20-01-2017 tot 20-01-2021 de 45^e president van Amerika.

[2] Evangelische christenen, stroming binnen het orthodox-protestantisme. Stellen persoonlijke ervaring van de verlossing door Christus centraal. Hebben bindingen met christelijk rechts en het neoconservatisme.

[3] Zie bijvoorbeeld <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jan/11/donald-trump-evangelical-christians-cyrus-king>

[4] Uitspraak van Amerika-kenner Kristiaan Versluys, emeritus hoogleraar Ugent, geïnterviewd door Pieter Gordts, in De Morgen van 27 april 2024.

Een kruikje boordevol verlichtende balsem voor de religieuze ziel door *Gerhard Elferink*

Godgeloof is bovenal jezelf wat wijsmaken
Godgeloof is tot fantasie geworden hoop
Leg jezelf geen denkverbod op
Durf zelf te denken

God bestaat niet écht
Nooit aangetoond
God is verzonnen
God is een verzinsel
Aan de menselijke
fantasie ontsproten

Godgeloof staat op gespannen voet met de werkelijkheid
Godgeloof is een decor dat de gelovige tussen zichzelf en de werkelijkheid
optrekt. Durf de werkelijkheid onder ogen te zien zoals zij is
Godgeloof en waan liggen zo dicht bij elkaar als schemering en duisternis
Waar de waan heerst, komt de rede om

God vertegenwoordigt alles waartoe de godgelovige niet kan reiken
De religieuze mens schept zich zijn god naar eigen beeld en gelijkenis
Zeg mij welke god gij aanbidt en ik zal u zeggen wie gij zijt
God is het sluitstuk op een egocentrische gedachtegang

De mens wikt, de mens beschikt

Boekverbranden: verbieden of toestaan?

door **Eelko de Vos**

Wat is de essentiële actie die met boekverbranden wordt gedaan? Die vraag spookte door mijn hoofd nadat ik Anton van Hooffs pleidooi voor de vrijheid tot boekverbranden las en daarna Enno Nuy's reactie dat dit verboden zou moeten worden. Beide standpunten vond ik interessant, maar de essentie van wat een boekverbranding inhoudt miste ik bij beide. Althans, de essentie die ik voor ogen had.

Boekverbranden kan op verschillende manieren gedaan worden. Laten we onnozele manieren als lekker warm worden en je zolder op een ludieke manier opruimen er buiten laten.

In mijn ogen kan je boeken verbranden omdat je wil dat niemand meer deze boeken kan lezen. Een rigoureuze censuur om denkbeelden de nek om te draaien in een poging om ze voor altijd te laten verdwijnen.

De tweede reden is om een statement te maken dat dit schrijven of de gedachten die daarin neergezet zijn, geen plaats hebben in de huidige maatschappij. Een statement, geen volledige censuur. In plaats van een rustig debat hebben over de inhoud, is het een schreeuw om aandacht.

Strafrecht

Is boekverbranden strafbaar? Nee, het verbranden van een boek op zichzelf is niet strafbaar. Je mag prima in je achtertuin een flinke fik stoken met de gebundelde werken van Tolstoj, Doctor Spock, de Bijbel en de laatste werken uit de Bouquet-reeks. Zelfs de Koran mag je er bij leggen voor eigen genoeg. Het enige dat je dan nog aan de voeten geworpen kan is dat je de vuurvoorschriften niet goed

kunnen wat boekliefhebbers onder de toeschouwers gaan morren, maar je hoeft niet bang te zijn om voor een rechter te verschijnen. Tenzij een groep mensen flink aanstoot neemt aan het verbranden van een enkel Pinkeltjeboek, dat vooraf verkondigen en via TikTok aangeven dat ze de stad gaan slopen als Pinkeltje het te warm krijgt. Dan zou het ridicul genoeg kunnen zijn dat de handeling van het vernietigen van een enkel oud kinderboek plots strafbaar wordt.

Kwetsen of niet kwetsen

Ligt het dan aan het aantal mensen dat gekwetst wordt door de actie? Als de Koran verbranden door hooguit drie personen in Nederland als aanstootgevend gezien wordt, verwacht ik niet dat dat strafbaar zou zijn. De verontwaardiging en sociale spanning die daar dan uit ontstaan zijn ruwweg te verwaarlozen. Worden tientallen, honderden of duizenden mensen gekwetst dan komt ons juridische apparaat plots tot leven en gaat moraliserend tussen ons in staan.

Maar zelfs dan is er nog een stuk relativiseren mogelijk: als iemand nu op

straat posters met de tekst van Joost Kleins "Europapa" gaat staan verbranden, is Nederland in rep en roer maar is de kans klein dat die persoon stevig aangepakt zal worden. Nederland zal verontwaardigd zijn dat dit individu onze muzikale volksheld klaarblijkelijk een slecht leven toewent, maar dit zal met een sisser aflopen. Je hoeft niet bang te zijn dat Kleins aanhangers een theater vol mensen overhoop zal schieten.

Als iemand de Bijbel gebruikt als wc-papier in zijn restaurant, of abortusvoorlichtingsfolders in Staphorst uitdeelt, kan je verwachten dat er een aantal fundamentalistische christelijken met spandoeken voor je neus komen staan. Mogelijk zelfs enig fysiek geweld er op los laten, als ze verder getergd worden.

Als iemand daarentegen drie zinnen van de Koran zou verbranden, kan je verwachten dat je een groot deel van islamitische Nederland oproept tot rellen en zwaar geweld. Daarnaast kan het internationaal zelfs ook tot problemen leiden – islamitische religieuze leiders en staatshoofden zullen alle Nederlanders ter verantwoording roepen, ondanks dat zij totaal niets te maken hebben met de acties van dit individu.

Bot gezegd is het dus strafbaar om groepen mensen te kwetsen wanneer die mensen als een ongenueanceerde, ongecontroleerde horde van fanaten los kunnen gaan in of op een maatschappij.

Ikzelf heb problemen met interculturele of zelfs intraculturele grenzen die we te allen tijde moeten respecteren. Dat is ondoenlijk. Je kan er rekening mee houden als je op de hoogte bent van de zaken die gevoelig liggen bij de ander, maar de ander kan niet altijd erop rekenen dat jij alle subtiele gevoelige plekken kent.

Jaren geleden heb ik met een dominee gedebatteerd over bepaalde christelijke en joodse culturele tradities en overtuigingen waar je altijd rekening mee moet houden. Althans, dat was zijn stelling. Doe je dat niet, dan kwets je deze mensen. Mijn punt was: je kan niet verwachten dat iedereen altijd en overal maar rekening houdt met jouw gevoelige plekken. Ook niet als die gedragen worden door meerdere mensen, groepen of zelfs een volledige bevolking. Zoals Hans Teeuwen bij de Meiden van Halal al zei: Je ontwikkelt daar [beledigingen] een schild voor. Dat doe je in een vrije samenleving. Als je gaat eisen dat iedereen begrijpt waar iedereen last van heeft, krijg je onwerkbaar en onleefbare situaties.

Asimov heeft dit in een schitterend kort verhaal samengevat. Het verhaal "Liar!" gaat over een robot die bij toeval gedachten kan lezen, door een rare sprong in zijn ontwikkelproces. Het ding komt in enorme problemen omdat het iedereen probeert naar de mond te

praten. Uiteindelijk brandt de robot ook door, omdat het ondoenlijk is om in een vrije omgeving niemand te kwetsen met je uitspraken. Feitelijk vraagt de woke samenleving dit van ons: wees je bewust van alle kwetsbaarheden, overal, altijd, van iedereen. Doe je dat niet, dan ben je fout bezig en moet je publiekelijk afgestraft worden. Naar mijn idee mogelijk zelfs een nogal fascistische manier van samenzijn.

Statement

In een vrije samenleving moeten mensen boeken mogen verbranden, als een statement. Niet als in het boek en de film *Fahrenheit 451* om deze boeken de wereld uit te helpen, maar als individueel statement. Zo gauw we daartegen gaan optreden, zitten we per definitie niet meer

in een vrije samenleving. De grens die dan getrokken wordt is arbitrair en levert daardoor niet enkel juridische maar vooral maatschappelijke problemen op. Als er boeken verbrand worden, zouden de liefhebbers van de boeken daar minimaal de schouders over moeten ophalen, maar liever proberen te

begrijpen waarom dat statement gemaakt wordt. Daarnaast moeten ze met trots en een goed gevoel naar hun eigen boekenkast mogen kijken waar dat boek veilig in staat.

Boeken mogen verbrand worden, maar ze mogen niet verboden worden. Dat is een vrije samenleving. Dat is de veilige, vrije gedachte. Het is zacht gezegd spijtig dat ons juridisch systeem daar niet in mee kan gaan vanwege de onvolwassen reacties van talloze inwoners van ons land en daarbuiten.

Geen wakkere spuitgasten maar professionele boekverbranders in de film *Fahrenheit 451* (geregisseerd door François Truffaut).

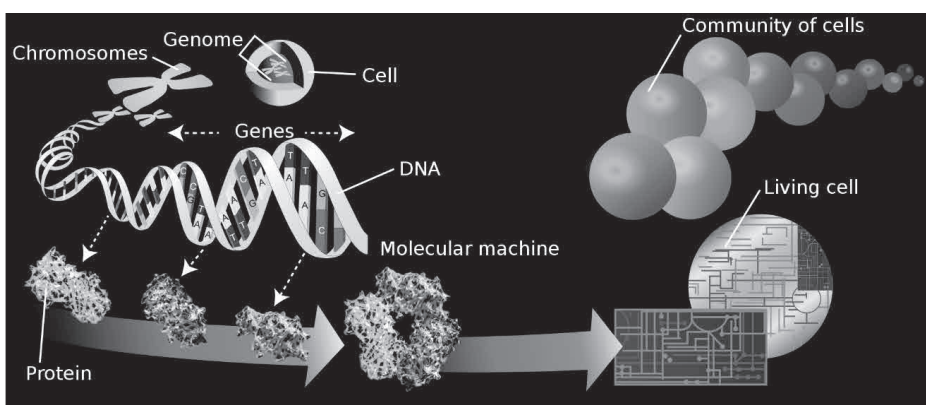
Eeuwig Genoom

door **Anton van Hooff**

‘D.V.’ (Deo Volente: als god het wil) zou Dr. Peter Borger op 21 juni in het Amsterdamse Christ Worship Center spreken over ‘God en Zijn schepselen’, of hoe de moderne biowetenschappen Zijn werk ontdekken. Volgens de aankondiging is Peter Borger een Nederlandstalige wetenschapper, die – zo blijkt – pas in het buitenland het licht heeft gezien.

Hij publiceerde *Terug naar de Oorsprong of hoe de nieuwe biologie het tijdperk van Darwin beëindigt*. De titel en de samenvatting van de lezing geven aan hoe het staat met ‘nieuwe biologie’. Daarin staat onder meer centraal dat soortenvorming daadwerkelijk plaatsvindt, omdat het genoom daarvoor is geprogrammeerd [...]. “Ook wordt vanuit deze tak van de biologie duidelijk dat er geen genetische informatie-toename nodig is om nieuwe soorten voort te brengen. Alle informatie om nieuwe soorten te vormen was reeds aanwezig in het genoom vanaf de tijd dat de oervormen werden geschapen.”

Aha, hier komt de religieuze aap uit de mouw. Goed, de verscheidenheid van soorten in haar ontwikkeling is nu eenmaal niet meer te ontkennen – zelfs Andries Knevel geeft het toe – maar die was al op de dag van de schepper vastgelegd door de Grote Programmeur! Het blijft meewarig stemmen, dat de godsgelovigen op hun terugtocht voor de wetenschap telkens weer een nieuwe onhoudbare stelling betrekken. Nu zit god op eens in het Eeuwig Genoom.

De mythe van de platte aarde

Reactie op Mc Fadden Johnjoe - *Leven is Eenvoudig* van Enno Nuy

door **Jan Willem Nienhuys**

Leven is eenvoudig door Johnjoe McFadden (vorige *Vrijdenker*) is kennelijk een van de vele boeken die wel eventjes een geschiedenis van de wetenschap en het universum schetsen. Ik lees: 'Maar de kerkvaders verordonden aan het begin van de middeleeuwen dat het maar eens afgelopen moest zijn met die flauwekul: de aarde was plat.'

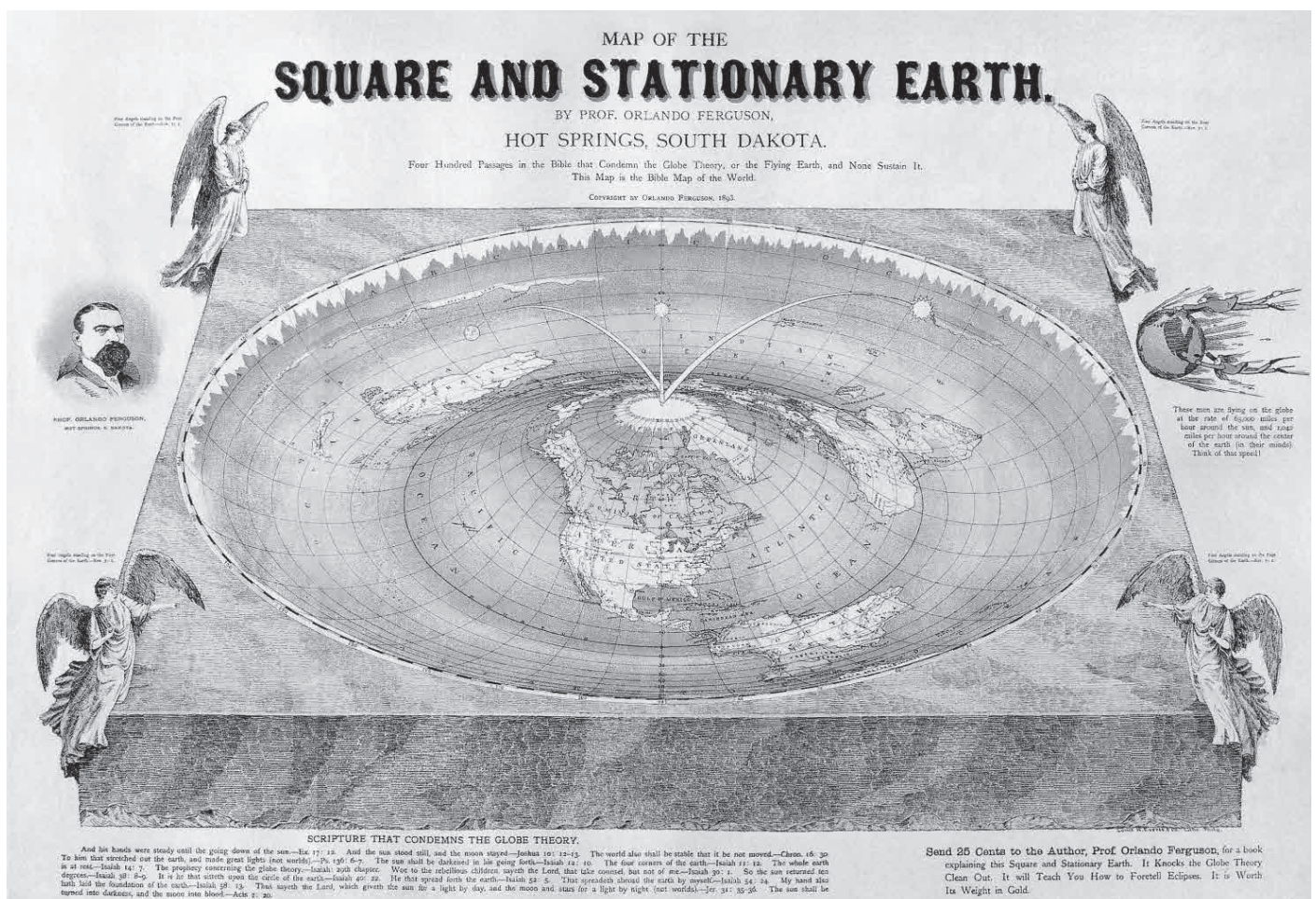
Dit is onzin. Het verhaal dat de middeleeuwers dachten dat de aarde plat was, is in de negentiende eeuw bedacht door antiklerikale propagandisten, meer specifiek de geograaf Antoine-Jean Letronne, en in navolging van hem door J.W. Draper en A.D. White.

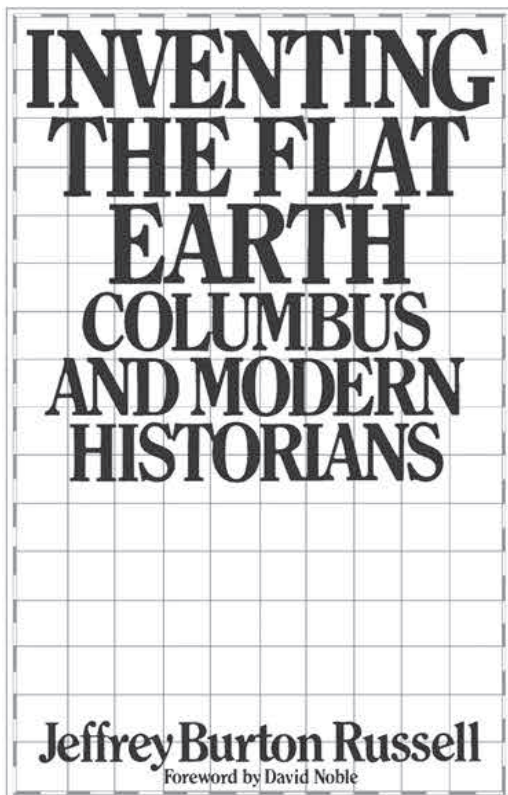
Een en ander is nauwkeurig uitgelegd door Jeffrey Burton Russell in 1991 in *Inventing the flat earth: Columbus and modern historians*. De enige belangrijke kerkelijke figuur die het belachelijk vond dat de aarde een bol zou zijn was Lactantius (265–345). Augustinus schreef over Bijbeluitleggers die de wetenschap tegenspraken: 'als een niet-christen hen aldus hoort raaskallen, zou hij, ziende dat ze volledig de weg kwijt zijn, zijn lachen nauwelijks kunnen inhouden' (in *De Genesi ad Litteram*). Dat is erg, want daardoor wordt het gezag van de Bijbel aangetast, vond Augustinus. De paar schrijvers die voor het

jaar 400 dachten dat de aarde plat was, werden in hun eigen tijd al niet serieus genomen. Een geval apart is de monnik Cosmas Indicopleustes (ca. 540) die door Letronne als gezaghebbend auteur werd beschouwd. Zijn werk bestond echter uit drie handgeschreven exemplaren in het Grieks. De eerste Latijnse vertaling verscheen pas in 1706, en de enige middeleeuwse schrijver die hem noemt, doet dat om uit te leggen wat een domoor het toch is.

De antipoden waren wel een probleem. Volgens Ptolemaeus (87–vermoedelijk 168, schreef de *Almagest*) waren er op de *bolvormige* aarde klimaatzones en was het rond de evenaar nog veel warmer dan in de Sahara, zodat mensen daar niet konden passeren. Dat betekende dat tegenvoetters niet van Adam konden afstammen en ook onbereikbaar voor het evangelie waren en dat was ondenkbaar. Dus mensen die beweerden dat er tegenvoetters bestonden, kregen te maken met disciplinaire maatregelen zoals berispingen, bijvoorbeeld bisschop Vergilius van Salzburg in de achtste eeuw. Het heeft niet verhinderd dat hij later heilig werd verklaard, dus zo erg waren afwijkende meningen over tegenvoetters nou ook weer niet.

De Romeinen gebruikten een bol als teken van macht over de hele wereld. Sommige beelden van de godin Vic-

toria staan op een bol. De christenen gebruikten in navolging daarvan een bol met een kruis erop als symbool van macht. Dat is de rijksappel, die middeleeuwse koningen gebruikten als symbool van waardigheid.

Het is allemaal makkelijk te vinden op Wikipedia, en de Nederlandse lezer kan ook <https://skepsis.nl/columbus-platte-aarde/> en <https://skepsis.nl/onderwijs-platte-aarde-raadplegen>. McFadden is niet de enige die deze fout maakt. Het boek *The Discoverers* (1983) van de geschiedkundige Daniel Boorstin slaat eveneens de plank mis, hoewel diverse historici na 1920 erop gewezen hadden dat de middeleeuwers wel degelijk wisten dat de aarde een bol was.

Enige reserve is op zijn plaats als flauwekul die met één blik op Wikipedia ontkracht kan worden zomaar plompverloren in een populairwetenschappelijk boek staat. Wat zou er dan nog meer niet kloppen? Een eindje verderop zie ik staan dat neutrino's geen interactie met materie hebben. Dat is onjuist. Ze hebben weinig interactie, althans bij lage energie, maar genoeg om meetbaar te zijn. Bij elk bèta-erval komen neutrino's of antineutrino's vrij. Een stuk of zes Nobelprijzen zijn toegekend aan personen die interessante dingen over neutrino's ontdekten. Ook hier verschaft Wikipedia overvloedig informatie.

Van de Wachttoeren gesprongen

Vraaggesprek met Sebastiaan Bolt, ex-Jehovah-getuige

door **Anton van Hooff**

Dat ging snel; luttele dagen nadat ik hem voor een vraaggesprek vroeg, zit Sebastiaan Bolt, ex-Jehovah-getuige, aan mijn keukentafel. Naar zijn zeggen is hij behoorlijk gespannen, maar al pratende komt hij los. Het gesprek, dat meer en meer het karakter van een gedachte-wisseling krijgt – ik laat me niet onbetuigd – gaat al snel buiten de kaders, die ik in mijn voorbereide vragen had gesteld. Daarom is de weergave hierna niet in de bekende vraag-en-antwoord-vorm gesteld.

Jehovah en Jezus

Sebastiaan groeide op in – wat hij betitelde als – de ‘cocon’ van de Jehovah’s Getuigen’. Jehovah is de afwijkende vocalisatie van wat in het klinkerloos geschreven Hebreeuws JHWH is, normaal weergegeven als Jahweh. Nu het toch over god gaat, ik vroeg Sebastiaan hoe het met Jezus Christus zat. Nee, die was/is geen god, want de Jehovah’s geloven niet in de Drieëenheid, maar hij is de eerste, perfecte schepping van de allerhoogste. Zijn getuigen moeten ernaar streven god te vereren zoals Jezus dat deed/doet. In die zin zijn ze dan toch christelijk.

Absurde leer

Over de absurde geloofsleer van het genootschap hebben we het gelukkig verder maar weinig gehad. Ja, de getuigen geloven dat zij alleen het eeuwige leven hebben en dat de rest van de mensheid voor altijd dood zal zijn na het ophanden zijnde Armageddon, de dagen van de eindtijd zijn geteld sinds 1914, maar er is nog voor een paar generaties uitstel. Armageddon is volgens de officiële webstek van de sekte ‘de definitieve oorlog tussen regeringen op aarde en God. Deze regeringen en hun aanhangers verzetten zich nu al tegen God door te weigeren zich aan zijn bestuur te onderwerpen.’ Dus, zegt Sebastiaan, de Jehovah’s kunnen zich vinden in de wereldwijde goddelijke genocide van nu achtereenhalf miljard andere mensen. Wat een wrede godsopvatting is dat, zonder empathie en altruïsme. Voor hem was dat het breekpunt. Pas daarna voedde hij zich met lectuur, in het bijzonder over de evolutie.

Levensloop van de Jehovah

Zijn vader, als Jehovah geboren – althans als getuige van – verloor hij al spoedig uit het oog, door de scheiding van zijn ouders toen hij twee jaar was; pa bleek homo. Zijn moeder, opgegroeid in het roomse Tilburg, had zich veel eerder ‘bekeerd’ en is het genootschap tot de dag van vandaag trouw gebleven. In het onderwijs is hij niet verder gekomen dan de basisschool, maar hij werd – wat vrijdenkers altijd sympathiek is – een welbelegen autodidact.

Op school viel hij ‘natuurlijk’ uit de boot doordat hij niet zijn verjaardag mocht vieren of deelnemen aan de viering van sinterklaas of kerstmis. Zijn moeder vergoedde het gemis door hem in de zomer cadeaus te geven, die hij dan vol trots op school kon laten zien. Ziekelijk als zij was, vertrouwde zij haar zoon aan een gelijkgezind pleeggezin toe. Daarna zat hij op een internaat, kon met 18 de geboden zelfstandigheid niet aan, bleek te ontwikkeld voor de sociale werkplaats, kwam in de Wajong, zocht een tijd zijn toevlucht in drugs, knokte tegen de verslaving en maakte zich daarvan welbewust vrij. Tegenwoor-

dig maakt hij zich maatschappelijk verdienstelijk door allerlei vrijwilligerswerk.

Uitgestapt of uitgezet?

Zoals voor ieder kind het thuisnest de kosmos is, was voor hem als kind de wereld van de Jehovah's vanzelfsprekend. Er werd je geleerd je aardig voor te doen, maar vriendschap met de satanische wereld was uit den boze. Je voelde een zekere trots mee te mogen langs de deuren en pamfletten uit te delen, maar als puber was je bang dat er zou worden opengedaan door een schoolkameraad...

Stapte Sebastiaan er zelf uit of werd hij uitgestoten? Ertussenin. Hij moest zich voor een ouderlingencomité verantwoorden omdat hij – ongehoord – politiek actief was. Omdat hij de uitsluiting zag aankomen, nam Sebastiaan zelf het initiatief.

De prijs die hij betaalde, was die van alle uitgestoten: familie en vrienden verbraken ieder contact. Zijn moeder zag hij nog wel eens, één keer per jaar. Ze veroorloofde zich dat contact onder het mom dat hij in nood verkeerde – dus misschien nog te redden was.

Verstoting

Hoe verschrikkelijk zo'n uitstoting is, onderstreepte Sebastiaan met een portret van een uitgetreden vader op zijn telefoon. De man was zijn kinderen kwijt en besepte dat hij het zelf was die hen had geleerd te moeten breken met zo'n satanische naaste.

Anders dan bij veel andere 'renegaten' was het breekpunt voor Sebastiaan niet de onhoudbaarheid van geloofspunten, maar, zoals eerder aangeduid, de ethische armzaligheid, die aan god werd toegeschreven.

Sebastiaan had en heeft een idealistische instelling, deels zeker ook onder invloed van het genootschap dat dienstbaarheid aan de grote zaak eiste. We waren het erover eens dat er steeds twee kanten aan de dingen zitten – ook aan godsdienstige africhting in de jeugd – en dat het zaak is het niet in wrok te blijven zitten. Tegenwoordig beleeft Sebastiaan zijn verantwoordelijkheid tegenover de hele wereld door het ecoveganisme.

Onderwerping

Ik vroeg hem of hij bekend was met Lale Gül, Vrijdenker van 2022. Ja, dat was hij. We stelden vast dat er frappante overeenkomsten zijn in de Onderwerping (de betekenis van het woord islam) die beide religies van hun leden eisen.

Terwijl de godsdienst die Mohammed heeft bedacht, allerlei stromingen kent en niet één leider heeft, wordt het Jehovah-genootschap – echt theocratisch – strak van boven geleid, door een Governing Board van negen mannen in New York. Verhalen dat zij in weelde baden, doen de ronde. Sebastiaan kon de waarheid van de geruchten niet bevestigen. Wel wist hij dat de negen altijd eerste-klasse vliegen en bij bezoeken zeer geëerd worden. In het Ajaxstadion waren 30.000 aanhangers erbij. Rijk moet het genootschap wel zijn. Alle leden geven vrijwillig hun diensten en ze worden tijdens de dienst geprest om flink te offeren.

Per land is er een centrum, een Bethel, Hebreeuws voor 'huis van god'. In Nederland staat het in Emmen. Daar hebben slachtoffers van Jehovanisch misbruik in oktober 2018 gedemonstreerd.

Plaatselijke gemeentes hebben hun koninkrijkszaal, waar de dienst letterlijk en figuurlijk wordt uitgemakt door ouderlingen. Zij coöpteren elkaar. Je maakt een kans geroepen te worden als je uitmunt in dienstvaardigheid.

Vuile was binnenhouden

De ouderlingen laten zich bij alles leiden door de instructies vanuit New York, die in het Koninkrijksboek zijn neergelegd. Dat is lekker makkelijk voor die plaatselijke leiders, die doorgaans geen hogere opleiding hebben. Scholing wordt aan de leden ontraden als iets dat in de eindtijd toch geen zin meer heeft.

'Geen vuile was buiten hangen', is het richtsnoer van het genootschap. Rechtszaken in de satanische wereld tegen medeleden zijn taboe. Conflicten dienen in interne rechtspraak te worden opgelost door ouderlingen, die 'volgens het boekje' handelen. Leden houden elkaar zo scherp in het oog dat Sebastiaan spreekt van Stasimethoden.

In de misbruikzaken, waarvan een aantal aan het licht zijn gekomen, wordt het slachtoffer menigmaal tot schuldige gemaakt. Er is een geval van een zevenjarig meisje dat misbruikt werd: 'Het zal het wel zelf hebben uitgelokt...'

Van slachtoffers wordt geëist gewoon met hun dader naar de diensten te blijven gaan en er niet met andere leden over te praten. Bovendien is er een cultuur van geen aangifte doen.

Vuile was die naar buiten komt, is het verbod op bloedtransfusie. Bij kinderen is er nu de bizarre omweg gevonden dat ouders in het uiterste geval tijdelijk uit de ouderlijke macht worden gezet – zouden die ouders in hun hart niet opgelucht zijn? Maar volwassenen kunnen van Jehovah rustig doodbloeden.

Ontwikkeling

In de westelijke wereld kalft het genootschap langzaam af: geboorte en bekering maken de erosie niet goed. Maar net als bij de evangelicalen zit de aanwas vooral in Afrika. Volgens Sebastiaan zijn er eigenlijk heel wat ongelovige leden, die niet kunnen en durven uittreden wegens de verschrikkelijke sociale consequenties.

Natuurlijk doet het Wachttorengenootschap zich vrouwvriendelijk voor. Ook het orthodoxe christendom, de islam, het jodendom en het boeddhisme beweren de vrouw in de hoogste mate te respecteren. Bij de Jehovah's mag de vrouw zich door de man laten leiden; ze kan de Koninkrijkszaal schoonmaken.

Tot slot vraag ik Sebastiaan of hij wel eens voor een publiek een vraaggesprek met mij wilde hebben, zoals indertijd met Lale Gül. Hij aarzelt. Nee, hij geniet er niet van op een podium te staan, maar voor de goede zaak, opheldering, verklaart hij zich ten slotte wel bereid.

Film over ex-Jehovah's op Gelderland-tv:

<https://youtu.be/3snpBBDU9Xg?si=4LmbsvbGfOIs3gd>

In vijf minuten de absurditeiten en kwalijkheden van de Jehovah's leren kennen:

https://youtu.be/A51IFpNLmko?si=ExC456_sBwx-cabN3

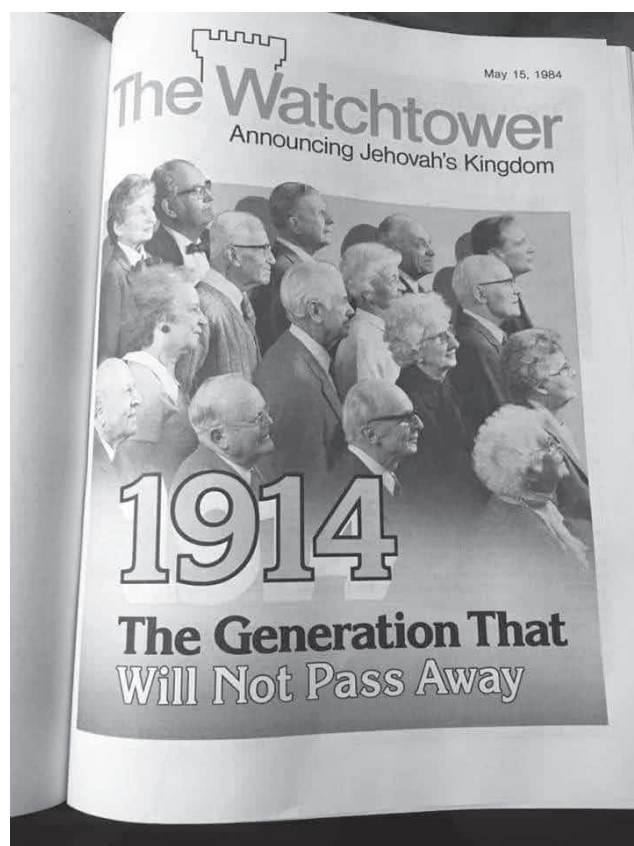
Sebastiaan Bolt (zelf aangeleverde foto)

Watchtower-hoofdkwartier in New York (Wikipedia)

Het Nederlandse hoofdkwartier, het Bethel, in Emmen (Wikipedia)

Volgens de getuigen is de eindtijd begonnen in 1914. Dat adstrueren zij met creatief gelezen bijbelteksten. Het thans bestaande 'geslacht' (de vertaling van het ruim geïnterpreteerde Engelse woord 'generation') zal niet verloren gaan alvorens Jehovah's koninkrijk wordt gevestigd.

Vrijdenken vandaag de dag

Een persoonlijke visie
van **Gerhard Elferink**

Anticonformistische idealen

Het vrijdenken is radicaal anticonformistisch. Het stopt niet bij de vraagstelling: dit en dat gaat niet helemaal goed; kunnen wij er geen cosmetische verbeteringen in aanbrengen?

Dat laatste doet het vrijdenken natuurlijk ook wel, maar het vrijdenken gaat tevens verder, veel verder. Het vrijdenken 'waagt' de vraag te stellen of dit of dat concept wel goed is. Moeten wij niet een radicaal andere weg inslaan? Zulke vragen stelt het vrijdenken over het godsdienstige wereldbeeld, maar ook over de economie, het openbare bestuur en noem verder maar op. Al het menselijk handelen staat voor een vrijdenker voortdurend voor verbetering ter discussie.

Het vrijdenken dient er niet op uit te zijn om enkel kleinschalig hier en daar wat wijzigingen en nuances in bestaande denkpatronen te willen aanbrengen, maar dient zich ook als opgave te stellen om paradigma's te veranderen, denkkaders te verplaatsen en cesuren te bewerkstelligen. Kortom, ook het grotere werk.

Wat zijn in deze tijd van individualisme, neoliberalisme en religieus revanchisme nog onze drijfveren, onze uitgangspunten en idealen en hoe denken wij die uit te dragen en te verwezenlijken? Of is alles waar de vrijdenkersbeweging voor stond al bereikt? Dit lijkt mij geenszins het geval.

In onze statuten c.q. beginselverklaring staat, door mij nu enigszins verkort weergegeven, het volgende over onze vereniging:

'De Vrije Gedachte' is een filosofisch genootschap op basis van een humanistisch-atheïstische levensbeschouwing. Rationeel (redelijk), vrij van dogmatisme, gebonden aan principes van toetsing en bewijsvoering. Moreel (zedelijk), solidair met de medemens, handelend onder eigen verantwoordelijkheid.'

Eén eigenschap van vrijdenkers, die als een rode draad door al ons handelen loopt, mag ik zeker niet vergeten, kernachtig tot uitdrukking komend in onze lijfspreuk: 'In niets neutraal'. Er bestaat geen onderwerp waarover wij niet ons zegje willen, of beter gezegd, 'moeten' doen!

Vanuit deze beginselen kom ik tot de volgende punten die in elk geval onze blijvende aandacht vragen:

1. De scheiding van Kerk en Staat.

Eén van onze hoofdthema's blijft onverdroten het kwalificeren van 'geloven in' als een vooronderstelling die veraf staat van welke objectieve waarheid dan ook en dientengevolge moeten alle vormen van geloof als waan worden ontmaskerd.

Onze vereniging heeft over de schendingen van de scheiding van Kerk en Staat in 1998 het uitstekende 'Zwartboek' uitgegeven. Als voorbeeld van een nog voortdurende schending prijkt op de Nederlandse munt van 2 euro de theïstische tekst: 'God zij met ons', terwijl een zo christelijk land als Duitsland voor de profane tekst: 'Einigkeit und Recht und Freiheit' heeft gekozen!

2. Bevordering voortgang democratisering in de maatschappij als geheel en in het bedrijfsleven in het bijzonder.

Nederland, het land dat internationaal zo graag voor de democratische spiegel gaat staan en zichzelf dan prompt tot de allermooiste uitroept, barst nog van allerlei oligarchische structuren, tot en met de zogenaamde 'Kroon' aan toe. Het zijn allemaal indicaties hoe slecht de democratie in ons land wortel heeft geschoten. De meerderheid van de bevolking denkt helemaal niet in termen van democratie. Heeft, zagezegd, de democratie niet écht in het hart gesloten. Wat het landsbestuur betreft, valt de ongelooflijke onvolwassenheid van veel Nederlanders op. De instandhouding van zoiets anachronistisch als de monarchie is het rechtstreekse gevolg van die onvolwassen, onzelfstandige, ja zelfs kinderachtige mentaliteit. Het sprookje van de koning en de koningin in de rol van de beschermende super-vader en -moeder die het zo goed met ons voor hebben en veel beter dan wie ook weten wat goed voor ons is.

Zo lang een aanzienlijk deel van de bevolking bepaalde medemens blijft aanspreken met 'majesteit' of 'hoogheid', duidt niets erop dat dit deel van het electoraat ook daadwerkelijk de slavenmentaliteit heeft afgeschud en de weg is ingeslagen naar het vrijdenkend burgerschap, zo onontbeerlijk voor een goed functionerende democratie.

In het bedrijfsleven is het al niet veel beter. Zoveel jaren na de invoering van het algemeen kiesrecht is de economische macht nog steeds een 'vrijstaat' binnen de staat, die zich nagenoeg geheel aan democratische besluitvorming onttrekt. De werknemers, toch de ruime meerderheid van alle bij het bedrijfsleven betrokkenen, hebben over de gang van zaken binnen de bedrijven nagenoeg niets te zeggen. Kunnen niets beslissen, hoogstens afdwingen.

Kortom, het werknemerschap is ook in onze tijd nog steeds niet veel meer dan een veredeld daglonerschap. Men mag binnen een bedrijf zijn arbeid verrichten (of beter gezegd: arbeid aan het bedrijf verschaffen), krijgt daarvoor ook een geldelijke vergoeding, maar is en blijft in feite een buitenstaander.

3. Herwaardering van de factor Arbeid.

In het huidig economisch denken staat Arbeid als een onkostenpost te boek. Wordt dus op één hoop gegooid met andere onkosten, zoals die voor energie, transport en emballage. Menselijke arbeid – de drager van onze civilisatie, ja zelfs van ons hele bestaan, zonder welk niets van enige importantie tot stand zou zijn gekomen – een onkostenpost noemen is een regelrechte schande!

Over Arbeid moet niet uitsluitend in termen van profijt worden gedacht. In de trant van: wat Arbeid, als slaafje van het Kapitaal, allemaal aan nieuw kapitaal kan genereren. Arbeid moet weer een integraal onderdeel gaan uitmaken van onze totale cultuur, in plaats van enkel en alleen zijn economisch nut te belichten.

4. Het gestage verschuiven van het evenwicht tussen het gezonde verstand en emoties en gevoelens (het z.g. ‘hart’) in de richting van dat ‘hart’.

Daarbij in ogenschouw nemend dat emoties en gevoelens weliswaar deel uit maken van onze totale menselijke natuur, maar – als levende fossielen uit de oertijd van het leven – nooit verklaringen zijn, maar juist zaken die zelf een verklaring behoeven!

5. Voortgang kennis evolutie.

En dan in het bijzonder de houding ten opzichte van het ontstaan en beëindigen van het leven. Vooral op dit terrein zullen wij de creationisten tegenspel moeten bieden. Het leven is binnen onze kosmos, binnen onze Natuur, ontstaan. Het werd niet geschapen door één of ander Opperwezen, noch wordt het ons door een dergelijk Wezen gegeven dan wel weer afgenomen.

Eugenetica, euthanasie, therapeutisch klonen, gentherapie en noem maar op. Het zijn allemaal zaken die onze blijvende aandacht vragen.

Binnen de kaders van door onszelf opgestelde ethische normen zijn wij mensen vrij het leven verder te doorgronden en de verworven kennis aan te wenden tot voordeel van individu en maatschappij. Evenals wij al duizenden jaren bezig zijn de Natuur, door bijvoorbeeld plantenveredeling, in ons voordeel te manipuleren, zal zulks ook op microbiologisch niveau plaatsvinden en wordt daarmee gelijktijdig de aanzet gegeven tot een volgende stap in de evolutionaire ontwikkeling van het totale leven. En dat alles zonder de obstructie van achterhaalde ideeën uit lang vervlogen tijden over mens en wereld.

6. Waarden en normen en dan vooral het vergelijken van waardenstelsels.

Het waardenstelsel van vrijdenkers is gefundeerd in de Verlichting en de daaruit voortvloeiende **Franse Revolutie**, die op hun beurt weer verankerd zijn in het beste van de Grieks/Romeinse en christelijke traditie. Dit

heeft een samenleving voortgebracht die bestaat uit autonome en unieke individuen, welke onvervreemde rechten toekomen.

Tussen individuen en samenleving bestaat een wisselwerking. Het individu heeft een verplichting naar de samenleving toe, maar de samenleving ook naar het individu. De samenleving als geheel staat garant voor het welzijn van alle individuen. Nooit mogen individuen willoze pionnen in het geheel worden!

Daarin ligt de superioriteit van onze Westerse beschaving ten opzichte van meerdere andere samenlevingen. Die samenlevingen kan men nog het beste omschrijven als ‘mierensamenlevingen’. Het geheel is daar het enige dat telt. Het individuele belang speelt amper een rol. Het gaat slechts om het belang van het geheel. Rechten gelden slechts voor de samenleving als geheel en niet voor individuen. Die hebben slechts plichten. Ze kunnen dan ook naar believen worden opgeofferd voor het vermeende algemeen belang.

Dat er naast ons Westerse waardenstelsel ook waardenstelsels bestaan waarbinnen geheel anders over het individu wordt gedacht, maakt dat onze verworvenheden geen vanzelfsprekendheid zijn maar voortdurend moeten worden bevochten en dat niet alleen ten opzichte van buitenstaanders.

Ook binnen onze eigen maatschappij steken voortdurend krachten de kop op die er naar streven de rechten en plichten van grote delen van onze bevolking door enkel plichten te vervangen.

7. De verstoorde balans tussen individu en samenleving.

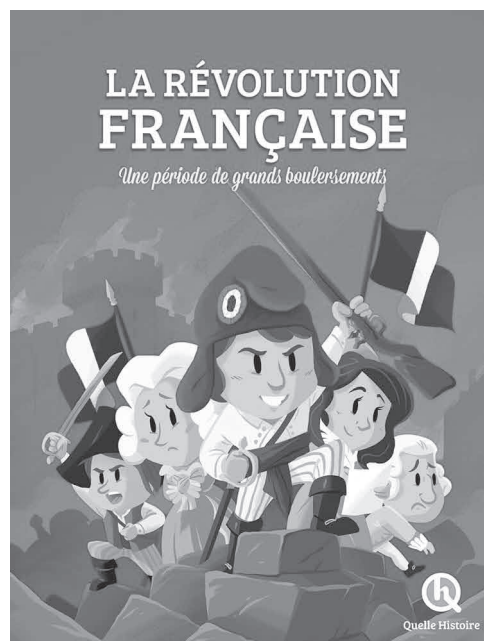
Daarbij denk ik aan het doorgeschoten individualisme. Het lak hebben aan anderen. Waardoor het doen en laten steeds meer wordt bepaald door egocentrisme en persoonlijk materialisme en steeds minder door altruïsme en algemeen welzijn.

In termen van de ‘Objectiviteitstheorie’ van de Friese filosoof Gerard Heymans kunnen we stellen dat ‘slecht’ de overhand krijgt over ‘goed’. Goed is het karakter dat onafhankelijk van eigen voorkeur steeds die belangen het zwaarst laat wegen die het zwaarst zijn. Slecht is het karakter dat steeds eigen genot en eigen voordeel de doorslag laat geven, alleen omdat zij eigen genot en eigen voordeel zijn.

Het gemeenschapsgevoel verschuift gestaag naar de marges van het bewustzijn, met als gevolg dat gezamenlijk verworven rechten en vrijheden niet meer als zodanig worden herkend en erkend.

Verlichting

Bij het uitdragen van onze idealen moeten wij in de eerste plaats het adagium van de Verlichting en daarmee ook de doelstelling van onze vrijdenkersbeweging propageren, door Immanuel Kant verwoord als: “Heb de moed je van je eigen verstand te bedienen” (Sapere aude) of in iets dwingender vorm: “Iedereen heeft een onontkoombare verplichting om zelf na te denken”.

Verlichting is het einde van een onmondigheid die de mens aan zichzelf te wijten heeft. Onmondigheid is het onvermogen zich van zijn verstand te bedienen zonder leiding van een ander.

Günter Grass heeft vrijdenkers eens als volgt omschreven:

“Vrijdenkers zijn die moderne Westerse verlichten die, naar voorbeeld van Albert Camus, een godloze humaniteit nastreven, zonder hoop of verwachting, maar nauwgezet, gewetensvol en plichtgetrouw. Ze zijn het tegendeel van idealisten. Idealisten komen door hun hooggestemde verwachtingen altijd bedrogen uit. Alleen idealisten geven op. Sisyfus geeft nooit op. En met hem de vrijdenkers! Net als de mythische figuur leven vrijdenkers absoluut niet vanuit het perspectief van de hoop. Hoe dan ook zal de steen, eenmaal boven, weer naar beneden rollen. Maar wat dan nog! Bij zo’n levensinstelling hoort een ‘heilig geloof’ in de rede en de dialoog.”

Daarbij komt het er niet zozeer op aan geheel nieuwe, zelfs revolutionaire, gedachten te verspreiden, maar veel meer om mensen er toe aan te zetten al het bestaande nog eens te overdenken of vanuit een ander standpunt te bezien. Met ander woorden, niets als vanzelfsprekend te beschouwen!

Goethe zei het destijds al: *“Alles Gescheite ist schon gedacht worden, man muss nur versuchen es noch einmal zu denken”*.

Waarheden zijn maar waarheden van het moment of slechts deelwaarheden. Evenals kennis dat is. Kennis is altijd tijdelijke kennis. Ze is actueel totdat zich een diepere of reëlere kennis aandient. Niets wordt maar één keer ontdekt!

Samen met verwondering is twijfel dé wijsgerige deugd bij uitstek. Deze twijfel dienen wij als vrijdenkers voortdurend aan te wakkeren.

Het zoeken van de waarheid is voor vrijdenkers – om met Menno ter Braak te spreken – voornamelijk gelegen in het ontmaskeren van leugens. Hoe meer leugens worden ontmaskerd, hoe dichter de waarheid wordt benaderd.

In de geest van Voltaire dienen vrijdenkers ‘remueurs d’idées’ (vernieuwers van denkbeelden) en ‘écraseurs de l’infâme’ (vermorzelaars van het schandelijke) te zijn.

Kortom, het vrijdenken moet zich niet alleen beperken tot het spanningsveld tussen de logische en ontologische orde, maar dient aandacht te besteden aan alle spanningsvelden, zoals die tussen **Arbeid en Kapitaal**, democratie en plutocratie, enzovoort. De vrijdenkersbeweging moet dus een ‘existentiële beweging’ zijn. Ze moet de hele existentie, het gehele bestaan, bij haar wijsgerige beschouwingen betrekken.

Go(e)dgelovigen

Zolang God wordt geponeerd als een ideaal van de rede en niet als

een object van het menselijk kennen (Immanuel Kant), is er nog niet veel mis mee. Zo’n god kan men zich immers ook voorstellen als de Natuur, of de Kosmos. Wij hoeven ons niet in de eerste plaats tegen de inhoud of de strekking van een geloof – een tot fantasie verworpen hoop – te keren (overigens ook zeer zinvol!), maar vooral tegen de pretentie, tegen de waarheidsclaims, van de godgelovigen. “Zolang jij het godgeloof als placebo gebruikt om de pijn van je ‘Lebensschmerz’ te dempen, kan ik dat billijken. Maar zo gauw jij vindt dat ook ik het moet gebruiken, zal elke vezel in mij zich tegen je waanidee keren!”

De ‘vanzelfsprekendheid’ waarop godgelovigen onverifieerbare vooronderstellingen uit de logische orde (de gedachtenwereld) met dwingende stelligheid als zijnde entiteiten (dus werkelijk bestaande dingen) in de ontologische orde (de zijnswerkelijkheid) plaatsen, dient met alle mogelijke middelen (zelfs juridische!) te worden bestreden.

Hierin kan het praktisch handelen van de stichting ‘Skepsis’ en ‘De Vrije Gedachte’ overeenkomen.

In ‘Filosofie Magazine’ stond eens de volgende treffende omschrijving:

“De gelovige mens is verstrikt geraakt in zijn eigen waanbeelden. Om al het onbegrepen te verklaren heeft hij als ‘kapstok’ zijn God bedacht, maar daarmee creëerde hij tevens een ‘Wezen’ dat hij onmogelijk neutraal kon bejegenen. Dit ‘Wezen’ had immers alles dat bestaat gemaakt – de mens inclusief – en omdat het een gepersonifieerd ‘Wezen’ was, had hij – gelijk zijn scheppende mens – met dit alles een doel. Binnen dit doel was de mens een radertje. Wilde de mens met zijn God op goede voet staan, diende hij zich te voegen naar Gods plan met zijn Schepping, waarmee tevens de moraal was ontstaan. Niet uit de moraal is dus hun God ontstaan. De moraal is de logische volgende stap in het proces rondom de verzonnen God!”

Spiritualiteit is de behoefte aan het ‘geestelijke’ deel van het bestaan een hogere waarde toe te kennen dan aan het materiële deel. Ze wil evenwel niet het menselijk denkvermogen stimuleren, maar juist uitschakelen. Deze spiritualiteit dienen we niet zozeer te bestrijden als wel te weerleggen en wel op een manier zoals Ronald Plasterk dat eens verwoordde: *“Alles en iedereen in de samenleving die beweert zijn inspiratie te vinden in het spirituele, dient belachelijk gemaakt te worden”*.

Bij dit alles moeten wij, vrijdenkers, ervan doordrongen zijn dat betrouwbare informatie die niet bij iemands wereldbeeld past, als onbetrouwbaar wordt ervaren of eenvoudigweg genegeerd (de cognitieve dissonantie). Aan het geloven in een antropomorfe godheid ligt immers niet het verlangen tot onderzoek en begrijpen van de werkelijkheid ten grondslag, maar het creëren van een andere, een eigen, (schijn)werkelijkheid!

Het zijn immers niet de dingen zelf die de mensen in verwarring

brengen, het is hun mening omtrent die dingen die dat doet. (Epictetus).

David Hume maakte over beweringen een indeling die bekend is geworden als de 'Vork van Hume'. Hij onderscheidde drie categorieën beweringen: analytische, synthetische en onzinnige.

- Een analytische bewering is bijvoorbeeld: 'Een cirkel is rond'. Dit soort beweringen zijn altijd waar, maar voegen geen kennis toe. De filosofie heeft er niets aan.
- Een synthetische bewering is bijvoorbeeld: 'De bloem is geel'. Dit soort beweringen zijn te herleiden tot zintuiglijke waarnemingen en voegen wel kennis toe.
- Hume was een empirist. Kennis wordt volgens hem verkregen door waarneming. De beweringen die overblijven, over goddelijkheid of over metafysica, zijn niet synthetisch (want je kunt ze niet waarnemen) en ook niet analytisch (want ze zijn niet noodzakelijk waar). Ze zijn volgens Hume dan ook onzinnig. Hume zelf omschreef het als volgt: *"Als we een willekeurig boek ter hand nemen, bijvoorbeeld over de goddelijkheid of over metafysica, moeten we ons afvragen: bevat het enig abstract redeneren waarin hoeveelheden of aantallen een rol spelen? Nee. Bevat het enig proefondervindelijk redeneren waarin feiten en werkelijkheid betrokken zijn? Nee. Veroordeel het dan tot de vlammen: want het zal niets anders dan sofisterij en illusies bevatten!"*

Nog een andere uitspraak van Hume is voor ons vrijdenkers van belang: 'Fouten in de religie zijn gevaarlijk, fouten in de filosofie alleen belachelijk'. Een gelovige denkt met de 'waarheid' zelf te maken te hebben, terwijl het de filosoof om inzicht gaat, dat wil zeggen in een benaderen van de waarheid. De filosoof weet, anders dan de gelovige, dat hij de waarheid nooit in handen krijgt.

Waarom zouden religies, om met de Britse filosoof Anthony Grayling te spreken, om intrinsieke redenen respect verdienen en met fluwelen handschoenen moeten worden aangepakt en beschermd – uit gewoonte en in sommige gevallen door de wet – tegen kritiek en spot? Het wordt tijd om te weigeren nog langer op eierschalen te lopen rond mensen die respect, inschikkelijkheid, een speciale behandeling of welke andere vorm van onaantastbaarheid dan ook eisen, omdat ze een religieuze overtuiging aanhangen. Alsof het hebben van een religieuze overtuiging een deugd is die privileges met zich meebrengt, alsof het nobel is om te geloven in onbewezen claims en oud bijgeloof.

Onze boodschap

Om onze boodschap uit te dragen hebben wij in de eerste plaats ons maandblad. Zonder andere activiteiten van onze vereniging tekort te doen, is het in stand houden van een kwalitatief goed maandblad een hoofdtaak die wij ons moeten blijven stellen.

Wij moeten ons daarbij niet overgeven aan overrelativering, maar duidelijk blijf geven van onze specifieke kijk op de werkelijkheid. Zonder ons daarbij voortdurend af te vragen of het ingenomen standpunt niet te ver afwijkt van het dan gangbare 'Volksempfinden'.

Polemiek is daarbij natuurlijk een belangrijk wapen. Al moeten vooral wij, vrijdenkers, erop letten in onze polemieken zo min mogelijk een 'scherpe pen' te voeren.

Niet zozeer afkeer of ergernis maar pure verwondering is het dat ons tot schrijven en beschouwen inspireert. Verwondering hoe het toch mogelijk is dat er (nog steeds) zus of zo wordt gedacht en in veel gevallen ook overeenkomstig gehandeld.

Tot welke groepen in de bevolking moeten wij ons bij dit alles richten? Moeten wij ons tot de gehele bevolking richten, of komt daarvoor maar een bepaald deel in aanmerking?

Plato heeft mensen in drie groepen ingedeeld:

- Mensen die gericht zijn op wijsheid;
- Mensen die gericht zijn op macht en eer;
- Mensen die gericht zijn op stoffelijk bezit en genot.

De verleiding is groot om te vinden dat eigenlijk alleen de eerste groep in aanmerking komt. Het gevaar bestaat dat je dan toch voornamelijk voor eigen parochie preekt. Deze mensen zijn immers al op zoek naar wijsheid. Ze bij de vereniging proberen te betrekken is overigens natuurlijk prima.

Het benaderen van die andere groepen zal heel wat meer voeten in aarde hebben. In zijn tijd constateerde Plato al dat het merendeel van de mensheid voor een bestaan vol illusies en bedrog kiest. De lange moeizame weg naar de verlichte wijsheid wordt slechts door een enkeling betreden. Hij verduidelijkt dit denkbeeld in de beroemde 'Parabel van de Grot'.

Vrijdenkers denken dus maar zelden voor hun tijdgenoten. Om met Günter Grass te spreken: *'Maar wat dan nog?'* Het zal een Sisyfusarbeid zijn en blijven, maar daar zijn wij vrijdenkers nu juist zo goed in! Bij deze hele beschouwing mogen wij echter niet uit het oog verliezen dat wij, landelijk gezien, maar een kleine vereniging zijn met een ledenbestand van enerzijds senioren tot hoogbejaarden en anderzijds leden met een druk bestaan. Kortom, het actieve kader is zeer beperkt!

Met al onze goede bedoelingen kunnen wij geen grote acties aan, maar we kunnen wel activiteiten die onze instemming wegdragen (mede)financieren en ze daardoor (gemakkelijker) mogelijk maken.

Het is daarom mijns inziens het overdenken meer dan waard een deel van ons aanzienlijk vermogen daarvoor te reserveren. Wat mij betreft in een apart fonds. Er moet immers iets met de legaatgelden gebeuren. Iets dat de gulle schenkers min of meer voor ogen stond.

Het zoeken naar en ondersteunen van, voor de verspreiding van ons gedachtegoed, belangrijke projecten buiten de directe activiteiten van onze vereniging, zie ik dan ook als één van de taken van onze beweging.

Viooltje

Tot slot wil ik nog de aandacht vestigen op ons symbool, het driekleurig viooltje, oftewel: la Pensée. Het driekleurig viooltje wordt als Viola tricolor in de kruidengeneeskunde gebruikt als haematicum en diureticum. Het bevordert dus de bloedaanmaak met als gevolg nieuwe levenskracht, nieuwe energie. Daarnaast verwijdert het overtollige en kwalijke stoffen, houdt zagezegd grote schoonmaak.

Misschien is het medische gebruik inmiddels wat obsoleet, in figuurlijke zin kunnen wij ons nauwelijks een beter symbool wensen!

WERELDS NIEUWS

door **René van Elst**

Autonomen, blijf thuis!

Briefschrijver Arno de Vries weet in Het Parool van 13 juni een manier om de 'sovereinen' of 'autonomen' aan te pakken. Omdat ze zichzelf niet als Nederlander erkennen, horen ze ook niet tot het Schengengebied. En omdat ze hun huis als hun eigen grondgebied beschouwen, zouden ze, om dat te kunnen verlaten, een visum moeten hebben. Om te kunnen werken zouden ze een werkvergunning moeten aanvragen – en daarmee meteen belastingplichtig worden – en zonder visum zouden ze het land binnen 48 uur moeten verlaten.

Leuk bedacht, de autonomen mogen zich dan wel 'identificeren als' niet-Nederlanders, maar Arno ziet over het hoofd dat ons land ze wel als Nederlanders erkent (en hun huis als Nederlands grondgebied); men kan mensen hun rechten niet zomaar afnemen omdat ze beweren dat ze geen plichten hebben.

Lachen met de paus

Onze kartoenist attendeerde mij erop dat de paus op 14 juni honderdzeven komieken uit diverse landen op audiëntie heeft ontvangen. Dat nieuws had ik op mijn scherm niet voorbij zien komen. Het ging er vrolijk toe, maak ik op uit de berichten hierover. Ik denk niet dat Ricky Gervais er bij was.

Is het voor ons van belang dat de paus dingen zei over de bindende rol van humor in de hedendaagse cultuur? Nee, maar ik wil wel vermelden dat hij zei – je verwacht ook niet anders – dat men met humor de religieuze gevoelens van gelovigen niet mag kwetsen. Zou hij daarbij aan de reclame voor Amica-chips gedacht hebben?

Nu het toch weer over de paus gaat, meld ik meteen maar dat het Vaticaan plannen heeft om te sleutelen aan het pausambt, om zo'n functionaris acceptabeler te maken voor niet-katholieke christenen. Misschien begrijpen ze eindelijk dat je niet serieus kunt blijven volhouden dat een gekozen prelaat de plaatsbekleder van Jezus Christus op Aarde is...

Bewijs het maar!

Net als de nieuw-testamentische Thomas zien wij graag bewijzen voor beweringen. De beste bewijzen worden geleverd in de wiskunde/meetkunde, als er tenminste wordt uitgegaan van bepaalde axioma's. Maar een bericht in de New Scientist van 20 mei roept – niet voor het eerst – de vraag op of iets wel als een bewijs kan worden gezien, als (bijna) niemand het snapt. In 1994 hoorden we over het bewijs van de beroemde Stelling van Fermat, ge-

leverd door Andrew Wiles. Ik meen dat het om en nabij honderd pagina's moeilijke wiskunde omvatte. Baas boven baas: recent is een bewijs verschenen van de *geometric Langlands conjecture*. Dat is een (veronder)stelling over een connectie tussen getaltheorie en harmonische analyse. Er hebben tientallen wiskundigen aan gewerkt en het resultaat omvat zo'n duizend pagina's. Nu is wiskunde een zaak van logisch redeneren met getallen, een abstract gebeuren. Met wiskunde kun je niet bewijzen dat iets in deze wereld bestaat of is gebeurd. Toch blijken er connecties te zijn tussen de wiskunde en de werkelijkheid, zoals bij de relativiteitstheorie van Einstein. In het geval van de genoemde *conjecture* ziet het er naar uit dat die een symmetrie tussen bepaalde natuurkundige krachten beschrijft. Hoe dat ook zij, we blijven zitten met de vraag: wanneer is iets (nog) een bewijs? Die vraag geef ik u mee om in de zomer over na te denken.

Moslimpartijen

Nog iets om over na te denken. De Belgische krant De Standaard meldde op 15 juni op zijn website dat de politicus Conner Rousseau (van de partij 'Vooruit') de vraag heeft gesteld: "Willen we echt dat moslimpartijen voet aan de grond krijgen in Vlaanderen?" Zijn centrumlinkse partij wil strijden tegen extremen: tegen extreemreligieuzen, extreem woke en extreemrechts. Hij maakt zich zorgen over de invloed op het progressieve

denken.

Je kunt dus min of meer links zijn en zo'n vraag stellen. Hoe denken wij hier over moslimpartijen in ons land?

Gebedsgenezer

Op dezelfde dag kwam het Nederlands Dagblad met een heel lang artikel over Tom de Wal, de gebedsgenezer (misschien is het beter om te zeggen: zelfverklaarde gebedsgenezer) die al een paar keer aandacht van Eelko de Vos en van mij in dit blad heeft gekregen. Zijn Frontrunners Ministries-organisatie wil "een generatie oprichten [sic] die volledig voor Gods koninkrijk gaat, een generatie

vol geloof en kracht van de heilige Geest.” Je moet er toch niet aan denken. Het is trouwens moeilijk om je er iets bij voor te stellen, zoiets als Staphorst-plus mis-schieten.

Uit het artikel neem ik iets recents over: “Een explosie aan enthousiasme”, zo beschrijft De Wal op Instagram de eerste bijeenkomst van zijn ‘Soulwinners School’. Zaterdag 1 juni gingen vierhonderd deelnemers na een korte training en een bidstond door de straten van Breda om het geleerde in praktijk te brengen. Volgens De Wal gaven honderden mensen hun leven aan Jezus en werden er mensen genezen en bevrijd.”

Het artikel besteedt ook aandacht aan de rondreizende evangelisten Martie Haaijer (1929-2008), Jan Zijlstra (1938-2021) en Hans Koornstra (88). Natuurlijk hebben ze allemaal wonderen meegemaakt en/of verricht.

Wellicht kunt u het ND-artikel zelf lezen (niet op zondag!): <https://www.nd.nl/geloof/evangelisch/1228209/tom-de-wal-trekt-de-aandacht-er-worden-zelfs-kamervragen-over>.

Journalist Sanne Hoeks maakte de podcast *Op Hoop van Zegen* over De Wal en zijn organisatie: <https://www.omroepbrabant.nl/podcast-op-hoop-van-zegen>. Tweede Kamerleden hebben bezorgdheid uitgesproken over de gevaarlijke gevolgen van de valse gezondheidsclaims die Tom de Wal doet. Demissionair minister Dijkstra van Medische Zorg waarschuwt dan ook voor de praktijken, maar verder kan ze geen concrete stappen ondernemen.

Een penibele kwestie!

In De Vrijdenker 2024-02 op pag. 17 schreef Martin Harlaar over William Thomas (25), een flink uit de kluiten gewassen Amerikaanse zwemmer, die in 2019 bekend heeft gemaakt dat hij een vrouw is en Lia heet; zij heeft hormoontherapie gehad maar geen geslachtsaangepassende operatie ondergaan. Zij is mee gaan doen met het vrouwenzwemmen en heeft daarmee medailles gewonnen. Wie daarover sputtert, wordt transfoob genoemd. Lia wilde meedoen met de komende Olympische Spelen, maar het mondiaal bestuursorgaan World Aquatics heeft nieuw beleid gemaakt inhoudend dat transgender atleten die de transitie van het mannelijk naar het vrouwelijk geslacht maakten, alleen in aanmerking komen voor wedstrijden in de vrouwen categorieën als ze voor hun 12(!) van geslacht veranderden of voordat ze fase 2 van de puberteit bereikten. Thomas spande daarom een zaak aan bij het Hof van Arbitrage voor de Sport (CAS, Court of Arbitration for Sport, een onafhankelijk tribunaal in Lausanne) omdat de bepalingen onwettig zouden zijn en haar zouden discrimineren. Maar haar verzoek om arbitrage werd afgewezen “omdat ze geen status had om het beleid aan te vechten”. Daardoor mag ze niet aan de Spelen deelnemen. Ben ik transfoob als ik zeg dat ik daar niet rouwig om ben?

In het Duitse Erlangen kreeg iemand met een penis, die zegt een vrouw te zijn, geen lidmaatschap van een sportschool voor vrouwen. De betrokkene, Laura H., legde de zaak voor aan de federale anti-discriminatiecommissaris Ferda Ataman. Die stelde voor dat de sportschool aan Laura € 1000,- zou betalen als com-

pensatie voor geleden schade en alsnog een lidmaatschap zou geven. De sportschool weigerde; die wil volgens de eigen regels een veilige plaats voor vrouwen zijn. De advocaten van Laura eisten daarop € 2500,- en een verklaring van de sportschool dat men niet wordt geweigerd vanwege een transidentiteit, met een boete van € 5000,- per overtreding. De sportschooldirectrice

voelt daar niets voor en onderneemt nu zelf juridische stappen. De advocaten van de transvrouw proberen intussen de pers onder druk te zetten omdat daarin over Laura zou worden gesproken als een ‘man’ of een ‘transvrouw’, terwijl dat ‘vrouw’ zou moeten zijn. Een initiatiefgroep “Frauenheldinnen” bekritiseert in een open brief het voorstel van de anti-discriminatiefunctionaris; zij benadrukken dat vrouwen recht hebben op manvrije ruimtes. Bild heeft over de zaak geschreven: <https://www.bild.de/regional/bayern/erlangen-fitnessstudio-fuer-frauen-hat-juristischen-aerger-wegen-mann-der-frau-werden-will-665db2cb3efc1214c960654e>.

In dit verband kan ik nog vermelden dat het in november in Duitsland makkelijker wordt om je nieuwe geslacht te laten registreren, bijvoorbeeld voor aanpassing van het paspoort. Het punt is dat daarvoor dan geen onderzoek door een medisch deskundige meer vereist is. In ons land is nog discussie gaande over zo’n maatregel.

Weer een problematiek waar u deze zomer over na mag denken. Zie ook de website van De Vrije Gedachte voor artikelen van Martin Harlaar over gender-problematiek.

Meisjesbesnijdenis in Gambia

De Volkskrant meldde op 8 juni dat Gambia mogelijk het eerste land ter wereld wordt dat het verbod op meisjesbesnijdenis weer opheft. In feite komt vrouwelijke genitale vermindering (besnijden, ook wel dichtnaaien) daar nog veel voor; het verbod wordt nauwelijks gehandhaafd. Het is allemaal een kwestie van geloof en traditie en men beweert dat het ertoe bijdraagt dat de meisjes maagd blijven, omdat ze zonder clitoris minder behoefte zouden hebben aan seks. En niet besneden vrouwen worden als onrein gezien. Het verbod zou volgens mensen die het opgeheven willen zien bovendien een westerse complot zijn om Gambia westerse normen op te leggen.

De voorstanders van handhaving van het verbod hebben grote moeite om actie te voeren terwijl er veel desinformatie en mythevorming rondgaat.

In maart stelde het parlement de stemming over dit onderwerp uit; wanneer die nu volgt heb ik niet kunnen vinden.

Offerfeest zonder offer

Trouw besteedde op 12 juni aandacht aan moslims die het Offerfeest vleesvrij vieren, dus zonder een schaap, geit, of rund te slachten. Vorig jaar ging het in ons land om ca. 1.200 runderen en 37.000 schapen en geiten. Ook wie geen principieel bezwaar heeft tegen slachten voor consumptie, zal het toejuichen als er niet wordt geslacht om redenen van religie. De moslims zijn het er niet met elkaar over eens of er sprake is

van een religieuze verplichting of meer van een traditie. De vega-moslims schenken de waarde van een potentieel offerdier aan een goed doel.

Flikkergedoe in seminaries

Toch weer iets over de paus. In week 22 kwam naar buiten dat hij op 20 mei in een besloten bijeenkomst had gezegd dat er eigenlijk al te veel flikkergedoe (*frociaggine*) in seminaries was om homoseksuele mannen daar te verwelkomen. Op 28 mei liet het Vaticaan weten dat het niet zijn bedoeling was geweest om iemand te beledigen. De paus bood zijn excuses aan. Maar in een bijeenkomst met Romeinse priesters op 11 juni zei hij het weer!

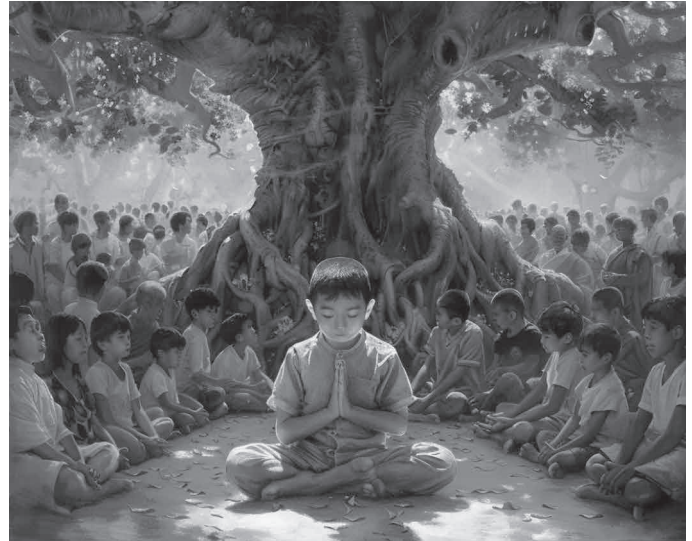
Eindelijk eens iets over het boeddhisme

Trouw schreef op 7 juni over een Thaise sekte die een jongen van acht, Nong Nice, naar voren schuift als de reïncarnatie van Boeddhā's zoon Rahula. Hij zou over bovennatuurlijke krachten beschikken. Voor de sekte betekent het geld in het laatje van pelgrims die de plaatsen bezoeken waar de jongen is geweest. Het Nationale Bureau voor Boeddhisme eiste recherche-onderzoek naar de sekte en vermoedt grootschalige oplichting; dat onderzoek loopt. De overheid heeft de ouders duidelijk gemaakt dat ze moesten ophouden hun kind te gebruiken voor geldelijk gewin. Volgens een Thaise web-pagina beweren de ouders trouwens dat de jongen een reïncarnatie is van niemand minder dan Boeddhā zelf. En heel serieus en in mooi Engels staat er bij: *Is Nong Nice truly a young boy touched by the divine, or is the tale woven with threads of mortal ambition?* (Is NN waarlijk een door het goddelijke aangeraakt jongetje, of is het verhaal doorwoven met draden van sterfelijke strevingen?) (<https://thai.news/news/thailand/child-prodigy-or-pretense-thailand-intrigued-by-nong-nices-claim-as-buddhas-reincarnation>) Een vraag waar wij het antwoord wel op weten.

Misbruik van de godsdienstvrijheid

Op de nu.nl-site konden we op 20 juni lezen dat de gouverneur van Louisiana een wet heeft ondertekend die alle, dus ook de openbare, scholen, van peuterspeelzalen tot universiteiten, in de Amerikaanse staat verplicht om de Bijbelse tien geboden op poster-formaat met een groot, makkelijk leesbaar lettertype, op te hangen in hun lokalen.

De geboden worden voorzien van vier paragrafen met context. Daarin staat dat ze "al drie eeuwen een prominent onderdeel van het Amerikaanse publieke onderwijs" zijn. "Als je de rechtsstaat wil respecteren, moet je beginnen bij de oorspronkelijke wetgever: Mozes", aldus de conservatieve gouverneur Jeff Landry, die hier achter zit.

Nu.nl geeft een handige korte versie van de geboden, die ik hier overneem:

- Vereer geen andere goden naast de Heer
- Maak geen afgodsbeelden en kniel niet voor afgoden
- Misbruik de naam van God niet
- Houd de sabbat in ere
- Toon eerbied voor je vader en moeder
- Pleeg geen moord
- Pleeg geen overspel
- Steel niet
- Spreek niet kwaad over een ander, lieg en roddel niet
- Wees niet hebzuchtig en verlang niet naar de spullen van anderen.

("Spullen" is wel wat kort door de bocht; het gaat ook om het begeren van "uws naasten vrouw, zijn dienst-knecht en dienstmaagd" en zijn vee.)

In de commentaren op nu.nl schrijft iemand dat het een goed ding zou zijn als de conservatieven en republikeinen de laatste vijf punten beter ter harte namen.

Tegenstanders van Landry's wet plaatsen vraagtekens bij de grondwettigheid en hebben aangekondigd de wet aan te vechten bij de rechter. Ze vinden dat de wet in strijd is met de Amerikaanse scheiding van kerk en staat, die in het Eerste Amendement van de grondwet is geregeld.

Het begin van het eerste amendement luidt: "*Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof.*" De gangbare uitleg hiervan is dat er geen staatsgodsdienst is en ook geen bevoordeling van een of meer godsdiensten en dat er godsdienstvrijheid is. In andere staten dan Louisiana, waar vergelijkbare wetten werden voorgesteld, is invoering niet gelukt, nadat gedreigd werd met juridisch verweer. Er is immers belangrijke jurisprudentie om naar te verwijzen: in 1980 oordeelde het Supreme Court (Hoogerechtshof) namelijk in de casus *Stone v. Graham* dat een wet van de staat Kentucky inzake het ophangen van de 10 geboden in klaslokalen het genoemde eerste Amendement schond, omdat het vereiste geen "secular legislative purpose" diende. Voor de uitleg daarvan moet ik u verwijzen naar het Engelstalige Wikipedia-artikel *Stone v. Graham*. Maar zoals u weet is het Supreme Court dezer dagen nogal conservatief bemensd door toedoen van Trump, dus het laatste woord is nog niet over de zaak gezegd.

Ideeënbus van en voor leden en bestuur

door **Floris van den Berg**,
voorzitter DVG

Op de ALV in mei 2024 konden leden op post-its ideeën indienen. Hieronder zijn de binnengekomen ideeën vermeld met daaronder de reacties van het bestuur.

- Beleidsdag met bestuur en werkgroepleden
- Discussiedag
- Studium Generale
- Cursus discussietechniek
- Cursus statistiek
- Workshops
- Boekpresentaties
- DVG-speldje
- Televisiezendtijd i.s.m. HUMAN
- Lezingendag
- DVG-flyer
- Digitale nieuwsbrief / De Vrijdenker digitaal
- Podcasts vaker over atheïsme
- Voorstel werkgroep extremisme

Reactie bestuur

Er is ieder jaar een beleidsdag DVG met bestuur en redactie. Het is een goed idee om dan ook de werkgroepleden uit te nodigen.

Wat er bedoeld wordt met een discussiedag is niet geheel duidelijk. Wellicht wordt er bedoeld om een onderwerp in discussie nader te bespreken. Het bestuur is open voor zo'n idee. Als iemand het initiatief wil nemen voor het organiseren van een discussiedag, dan wil bestuur graag medewerking verlenen.

Er is een plan om een Vrijdenkersacademie te beginnen, met cursussen. Discussietechniek is daar dan onderdeel bij. Statistiek, of althans toegepaste statistiek, maakt

een (klein) deel uit van *critical thinking*, dat ook deel zou moeten uitmaken van de Vrijdenkersacademie. Wellicht kunnen we samenwerken met Skepter en de Vereniging tegen Kwakzalverij. De meeste universiteiten in Nederland hebben een Studium Generale programma. Toen ik programmamaker was bij Studium Generale Utrecht heb ik vrijdenkers, sceptici, humanisten en atheïsten een podium geboden. Paul Hopster heeft bijvoorbeeld eens over vrijdenken gesproken. De programmering is afhankelijk van de programmamakers. Als we een flyer/boekje hebben zouden we dat naar de verschillende Studium Generales kunnen sturen. Voor dit soort activiteiten is menskracht nodig, waar het momenteel aan schort.

Het idee van een workshop is mooi. Wellicht dat we een volgende DVG bijeenkomst kunnen combineren met een workshop (bijvoorbeeld debatteren).

Het DVG-speldje moet er zeker weer komen. Als bestuur gaan wij hier achterheen.

De televisietijd bij HUMAN is een mooi idee. HUMAN is echter zelfstandig en lijkt geen enkele interesse te hebben in DVG. Als iemand zou willen lobbyen bij televisie en HUMAN in het bijzonder: graag!

DVG heeft al lezingendagen; de DVG symposia bestaan doorgaans uit parades van lezingen. Of is dit nog niet genoeg en moet een lezingendag van 9 tot 18 uur lezingen zijn? De atheïsmedag 2024 op 7 december is in ieder geval een lange lezingendag.

Het idee van een vrijdenkersnieuwsbrief is heel mooi! Wat mij betreft komt (een deel van) de artikelen uit *De Vrijdenker* in een maandelijks gratis nieuwsbrief (en ook online). De artikelen moeten dan los leesbaar zijn (niet een PDF van het blad). Voor deze nieuwsbrief is er behoefte aan een vrijwilliger (of stagiair).

Atheïsme is zeker een onderwerp dat bij de podcast De Vrije Gedachte aan de orde zal komen. Atheïsme is een belangrijk en noodzakelijk onderdeel van vrijdenken. Vrijdenken is echter breder dan atheïsme.

Het voorstel voor een werkgroep extremisme is gedaan tijdens de ALV (en de borrel); een oproep zal in *De Vrijdenker* verschijnen. [zie hieronder]

GEZOCHT

Rik Min zoekt een of twee meedenkers om een groepje te vormen rondom het fenomeen extremisme, in het bijzonder het moslim-extremisme. Hij wil met name graag onderzoeken

waar dit extremisme vandaan komt. Zijn stelling is dat het moslim-extremisme voor 70 jaar geleden niet voorkwam, maar gelanceerd is. Daar zijn allerlei aanwijzingen voor.

Riks toelichting: In de jaren vijftig zijn honderden hoge vooraanstaande en voornamelijk soennitische moslim-geestelijken in de USA bij elkaar getrommeld. Er werden conferenties georganiseerd waarin hun werd voorgelegd om ongelovigen georganiseerd te gaan aanvallen. Saoedi Arabië zou met petro-dollars alles betalen. De USA gaf de wapens. Zo ontstonden de Moedjahedien, daarna Al Qaida, de 'Bosnische moslims', de UCK in Kosovo, de Tsjetsjenen in Rusland, etc. Met als vervolg alle oorlogen en oorlogshandelingen die in de loop van de tijd ontstonden. Vóór de zestiger jaren was er geen moslim-extremisme!

Contact: Rik Min, emailadres: r.min@hetnet.nl

He who will burn books will in the end also burn human beings... in a video game

door **Maarten Gorter**

Ik heb al meerdere keren geschreven in de Vrijdenker over de fascinerende video game-serie *Assassin's Creed*, deze games hebben mij en veel van mijn generatiegenoten enorm tot nadenken aangezet. Kort samengevat gaat het over een strijd tussen twee groepen: aan de ene kant de *Assassins* (gebaseerd op de middeleeuwse Assassijnen) die geloven in vrije wil en tolerantie. Aan de andere kant staat *The Order* die streeft naar een totalitaire wereldregering en die de vrije wil van mensen wil afnemen. De eerste *Assassin's Creed* game is uit 2007 en speelt zich af in het Heilige Land tijdens de Derde Kruistocht van koning Richard Leeuwenhart tegen het moslimleger van Saladin. De game is een mengeling van historie en fictie, veel namen zijn echte historische figuren, het verhaal is echter grotendeels verzonnen. Een belangrijk aspect dat terugkomt in deze game is het verbranden van boeken, een *hot topic* (letterlijk) de laatste tijd, zo ook in De Vrijdenker met artikelen van o.a. Anton van Hooff, Enno Nuy en Eelko de Vos.

Altair de vrijdenker Assassijn

In de game speel je de fictieve atheïstische Assassijn Altair die niets moet weten van dogma's, orthodoxie en dwang, zijn credo is "Nothing is true, everything is permitted".

Hij ziet met treurnis dat het Heilige Land verscheurd wordt door religieuze oorlog en zelfs nadat hij de meest rabiate leiders van de Saracenen en Kruisvaarders heeft vermoord, lijkt er maar geen einde te komen aan de kruistochten. Altairs mentor, de eveneens atheïstische Assassijn Al-Mualim, die zeer losjes is gebaseerd op de werkelijke leider van de Assassijnen Rashid ad-Din Sinan (1131-1193), is de oorlog zat; hij spreekt profetisch de woorden "in a thousand years there shall be still war in the Holy Land". Al-Mualim gelooft dat de kruistochten alleen nog beëindigd kunnen worden door het vernietigen van alle religie en die te vervangen door een nieuw "geloof" dat volgens hem gebaseerd is op "reason and science" en dat moet dan ook totalitair opgelegd worden aan de massa. Altair kan hierom niet langer zijn mentor steunen en keert zich tegen hem.

Chief Scholar Jubair Al-Hakim

Nadat Altair breekt met Al-Mualim zoekt de laatste een nieuwe leerling, die wel gelooft in zijn fanatisme en totalitarisme. Al-Mualim weet uiteindelijk "Chief Scholar" (Leidend (schrift)geleerde) Jubair Al-Hakim te strikken als leerling en meest fanatieke ideoloog. Al-Hakim is losjes gebaseerd op de Andalusisch-Arabisch Ibn Jubayr (1145-1217), die bekend stond als een verlicht schrijver die moeite had met de strikte regels van de islam, zo dronk hij graag wijn.

Zijn reisverslagen over de kruistochten zijn nog steeds een van de belangrijkste bronnen voor hedendaagse historici. Zijn verhaal in de game is grotendeels verzonnen, al is het begrijpelijk waarom de makers van het spel nu juist hem hebben gekozen als inspiratiebron.

Al-Hakim is in de video game "Chief Scholar" van Damascus, hij geeft daar vurige atheïstische speeches en weet veel scholars aan zijn kant te krijgen. Al-Hakim doet de belofte dat de kruistochten spoedig zullen eindigen als hij en Al-Mualim de macht grijpen, zijn nieuwe mentor heeft hem het leiderschap van Damascus beloofd. Al-Hakim spreekt zijn leerlingen toe dat de religieuze geschriften vol staan met leugens en de hersenen "vergiftigen" en zolang ze nog bestaan zullen hun aanhangers nooit de wereld kunnen zien zoals die werkelijk is. Er is volgens hem maar één oplossing, ze moeten allemaal vernietigd worden; hij begint met verbranden van de religieuze geschriften in de bibliotheek van zijn academie. Een leerling van hem zegt dat hij niet achter deze verbrandingen staat, want zelfs boeken waar je het niet mee eens bent, kunnen nog steeds wijsheid in zich hebben. Al-Hakim reageert woedend en pakt zijn leerling en gooit hem op de brandstapel en geeft zijn leerlingen de opdracht om alle bijbels, korans en thora's in de stad, inclusief die, die bij mensen thuis in de boekenkast staan, te verzamelen en te verbranden in het centrum van Damascus. Overal in Damascus staan bibliotheken in brand en duizenden boeken liggen op brandstapels verspreid door de hele stad. Voor Altair is het duidelijk: Al-Mualim en Al-Hakim zijn net zo fanatiek en gevaarlijk geworden als het fanatisme van de Kruisvaarders en de Saracenen, hij gaat over tot uitschakeling en doodt hen. Nadat hij Al-Hakim dodelijk heeft verwond, vraagt deze nog aan hem waarom hij vermoord wordt, Altair antwoordt: "Mensen moeten vrij zijn om te geloven wat ze willen, hoeveel we het ook met ze oneens zijn". Al-Hakim reageert verbaasd dat de eveneens atheïstische Altair niet aan zijn kant staat en zegt "Religie is een ziekte, zij zullen nooit veranderen zonder dwang" waarop Altair antwoordt: "En daarom kan ik je niet laten leven, je bent een te groot gevaar voor de mensheid, jouw dood zal een klein offer zijn ter bescherming van anderen". Al-Hakims laatste woorden zijn dan: "Zijn het niet de boeken die de haat aanwakkeren bij de Saracenen en Kruisvaarders die jij zo graag beschermt, mijn verbrandingen zijn een offer dat ik breng voor de mensheid, jij en ik zijn hetzelfde Altair, wij hebben beiden een offer gebracht". Het contrast tussen deze twee atheïsten van wie de een gelooft in tolerantie en de ander in dwang heeft mij als tiener toen ik dit spel speelde flink aan het denken gezet en dat doet het nog steeds. Nu de discussie over het verbranden van boeken weer het nieuws domineert heb ik het spel nog eens uit de

oude doos gehaald en opnieuw gespeeld en na al die jaren blijft het mij nog steeds mateloos fascineren.

Intimiderende verbrandingen

Een belangrijk contrast tussen wat Al-Hakim deed en wat hedendaagse koranverbranders nu doen is dat er bij de laatste geen dwang is. Waar in het spel Al-Hakim korans afpakt van mensen en bibliotheken gaat zuiveren is het bij mensen als Edwin Wagensveld van Pegida een eenmansactie van iemand die zijn eigen koran verbrandt. Wagensveld is ook vooral een provocateur die weet dat het reuring geeft als hij een koran verbrandt, ironisch genoeg bevestigen nu juist de woedende moslims die geweld gebruiken om hem te stoppen het beeld van niet-geïntegreerde moslims die de koran boven de wet zetten. Je kan het vergelijken met een pestkop op een schoolplein die door zijn gedrag uitlokt dat iemand door het lint gaat en daarmee juist krijgt wat hij wil. Ook vond ik het optreden, toen Wagensveld zijn koran ging verbranden in Arnhem, van honderden jonge moslimmensen, van wie veel gemaskerd waren, die "allahu akbar" schreeuwden, een stuk gevaarlijker en intimiderender dan een mollige man van in de 60 die in zijn eentje een koran verbrandt. Het zou veel intimiderender zijn als een paar honderd rechtsextremisten op bijvoorbeeld De Dam in Amsterdam duizenden korans gaan verbranden. Dat is een veel sterker teken van haat en kan redelijkerwijs de moslimbevolking angst inboezemen. Zulke verbrandingen zijn vergelijkbaar met het verbranden van een kruis door de Ku Klux Klan in Amerika. Dit werd traditioneel gedaan om angst aan te wakkeren bij minderheden en hen laten weten dat zij niet welkom waren. Zo kwam het regelmatig voor in de Zuidelijke Staten van de VS dat als een donker gezin ging wonen in een wijk waar veel blanken woonden, dat er een brandend kruis in hun tuin werd gezet. Veel lokale overheden wilden daarom in de VS het verbranden van kruizen verbieden net zoals veel overheden in Europa nu het verbranden van religieuze boeken willen verbieden. Dit bleek echter juridisch niet zo eenvoudig te zijn, het heeft decennia geduurd voordat een wet de toetsing van vrijheid van meningsuiting kon doorstaan. Uiteindelijk werd een wet goedgekeurd die het verbranden van een kruis verbiedt als dat het doel heeft "to terrorize a community". Ik zou daarom kunnen leven met een verbod op het verbranden van een koran in de tuin van een islamitisch gezin met als doel om dat te intimideren in de hoop dat ze gaan verhuizen, of het eerder genoemde voorbeeld van een verbranding op De Dam. Het verbranden van een koran als eenmansactie om je afkeer van de islam te tonen blijft echter naar mijn mening een vorm van religiekritiek en daarmee beschermd door de vrijheid van meningsuiting, hoe walgelijk wij het verbranden van boeken ook mogen vinden.

Al-Hakim tijdens de boekverbrandingen met op de brandstapel een leerling die zich tegen hem keerde.

Leerlingen van Al-Hakim verbranden religieuze boeken

Altair (links) met zijn (voormalig) mentor Al-Mualim

Wie is wie in de hel

Voor als we straks allemaal daar zitten

door **Anton van Hooff**

's Avonds als ik slapen ga
Volgen mij veertien engeltjes na

Zo begon het versje, dat met plaatje op ons slaapkamertje ging, naast het wijwaterbakje en de muntenthermometer van het Kanunnik-Van-Schaikfonds voor de priesterstudie van arbeiderszonen. Zeiden we het versje iedere avond op? Weet ik niet meer, maar wel is de tekst in mijn geheugen gebeiteld. De volgende regels splitsten de veertien engelen uit:

Twee aan mijn hoofdeind
Twee aan mijn voeteneind
Twee aan mijn linkerzij
Twee aan mijn rechterzij
Twee die mij dekken
Twee die mij wekken
Twee die mij wijzen
Naar 's hemels paradijzen

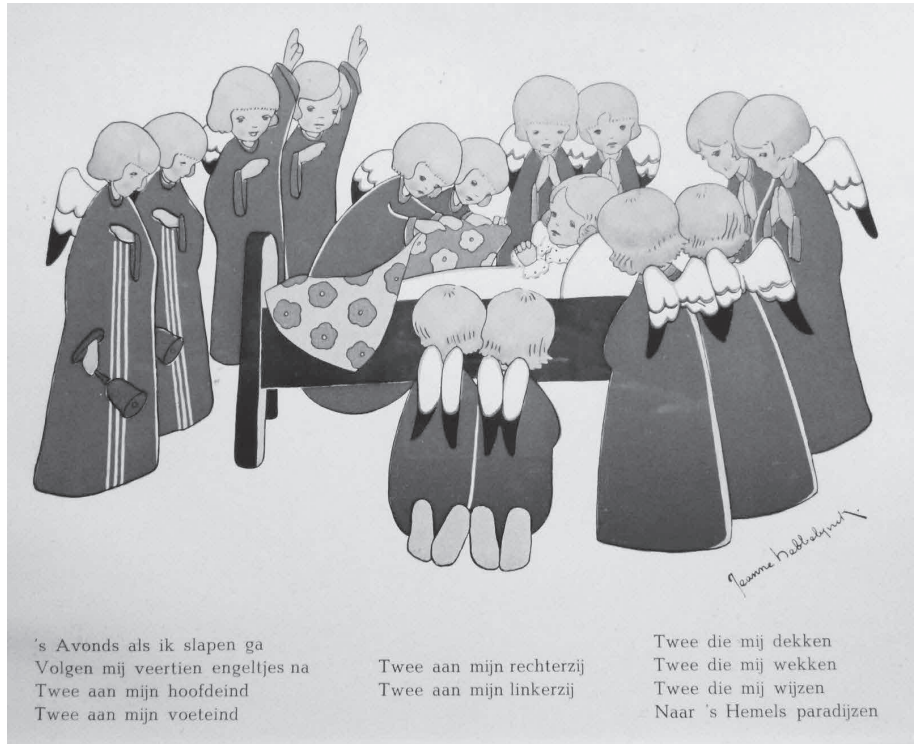
Waren er zoveel onlichamelijke behoeders nodig? Ieder mens had toch één persoonlijke engelbewaarder? Nou ja, de leer van engelen is bij mij nooit goed uit de verf gekomen, maar als christen, zeker in de roomse variant, moest je wel in hun bestaan geloven. De katholieke kerk, die in haar heiligenverering een flink stuk polytheïsme heeft bewaard, heeft wel lang, in ieder geval tot in mijn roomse jeugd, de verering van die geestelijke bezorgers gekoesterd. Het protestantisme is altijd veel terughoudender geweest, maar het kon hun voorkomen in de bijbel niet loochenen. In de kerk van Rome echter is de uitgewerkte engelenleer van de godgeleerde Thomas van Aquino (13de eeuw) lang richtinggevend geweest.

Engelen en duivels

Het woord engel komt van het Griekse *angelos*, boodschapper, want berichten overbrengen deed zo'n wezen vooral. Zo verkondigde Gabriël aan Maria dat ze door de Heilige Geest werd bezwangerd. Zijn feest wordt op 29 september gevierd, samen met de twee anders 'aartsengelen', die we bij name kenden: Rafaël en Michaël.

Nu meende ik dat het geloof in engelen een zachte dood was gestorven, maar nu lees ik op het internet dat ze zich nog steeds manifesteren. 'Kom je een paar keer een wit veertje tegen op je pad, zomaar? Zonder dat er vogels of andere gevederde beestjes in de buurt zijn? Dan kan dit een teken zijn dat een beschermengel over je waakt. Je krijgt als boodschap dat je op de goede weg zit, maar het staat ook voor **bescherming, liefde en licht**. Soms is een witte veer een boodschap van een overleden dierbare.'

Engelen hadden immers vleugels, die bij de gevallen engelen zoals Lucifer meer vlerken waren. En in de bijbel kwam ook Satan voor; was hij een soortnaam of een individuele duivel?

's Avonds als ik slapen ga
Volgen mij veertien engeltjes na
Twee aan mijn hoofdeind
Twee aan mijn voeteneind

Twee aan mijn rechterzij
Twee aan mijn linkerzij

Twee die mij dekken
Twee die mij wekken
Twee die mij wijzen
Naar 's Hemels paradijzen

Duivels naslaan

Om greep te krijgen op de ongrijpbare wezens die engelen en duivels zijn, heeft de Amerikaanse literator Gustav Davidson (1895-1971) in 1967 in een lexicon de verzamelde namen gepubliceerd: *A Dictionary of Angels*, gelukkig ook: *Including the Fallen Angels*. Honderden bladzijden lang worden engelen geïdentificeerd en besproken. Ze blijken vooral te wemelen buiten het rechtzinnige christendom. In de islam is het geloof in engelen het tweede van de in totaal zes hoofdpunten van Mohammeds religie. In dit opzicht blijkt de islam weer schatplichtig aan het jodendom en het – vaak ketterse – christendom, waar uitbundig wordt geloofd in engelen.

Wij vrijdenkers kunnen er baat bij hebben alvast de namen te kennen van de gevallen engelen die we in de hel, als die er toch blijkt te zijn, zullen tegenkomen. Het zijn er 103 in de lijst van Davidson. Drie waren me zonder meer bekend: Lucifer, Satan en Mephistopheles, die in Goethes *Faust* Gretchen laat verleiden. Onder de andere 100 zijn er een paar, die ook wel herinneringen oproepen. Goed ze bij de hand te hebben bij de kennismaking in het inferno.

Geregistreeerde duivels

Altijd meende ik, voor zover engelen en duivels me ooit bezighielden, dat engelen vrouwelijk of geslachtsloos waren en duivels mannelijk. Had mijn stadgenote Mariken niet met Moenen zeven jaar in zonde te Antwerpen geleefd? Maar no. 18 uit de lijst gevallen engelen is een vrouw: **Astoreth**. Zij is – of haar naam is afgeleid van – Astarte, de godin van liefde en vruchtbaarheid bij de Feni-

ciërs en Carthagers. De Grieken hebben haar verbasterd tot Aphrodite, een naam die ze in volksetymologie begrepen als ‘schuimborene’.

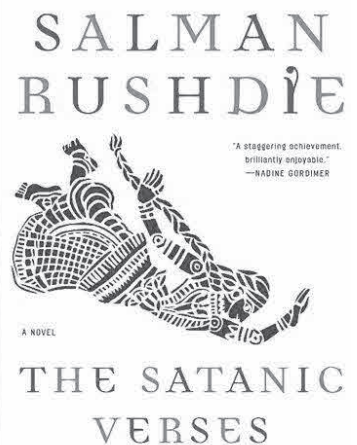
Astoreth. Illustratie van Louis Le Breton in de editie van 1863 van Jacques Collin de Plancy *Dictionnaire Infernal*.

30 Beëlzebub, is bekend van de uitdrukking ‘de duivel uitdrijven met Belzebub’, het ene kwaad door het andere vervangen (Lucas 11:18). Zijn naam wel is verklaard als ‘god (Baal) van de vliegen’. We hebben hier weer een godheid uit het Midden-Oosten die tot duivel is afgezaakt. In het Nieuwe Testament is hij de leider der demonen – kijk maar na in Matteüs 10:25, Marcus 3:22 en Lucas 11:18. Volgens de laatste tekst moet hij wel onderscheiden worden van Satan. Dante gaat dus lelijk de fout in door ze gelijk te stellen, maar Milton houdt in *Paradise Lost* de twee keurig uit elkaar: B. komt in macht na Satan. Respecteer in de onderwereld dus wel de hiërarchische verhoudingen.

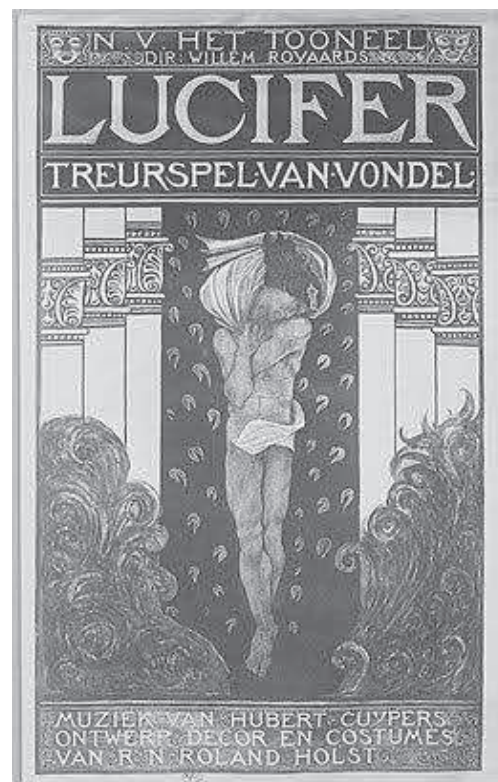
Satan en Beëlzebub van Milton *Paradise Lost* (Wikipedia)

48 Iblis, de islamitische Satan. Toen god Adam had geschapen, beval hij de engelen zijn nieuwe creatie te vereeren, maar Iblis weigerde en werd prompt veranderd in een duivel, vader van duivels – hoe het met de voortplanting van duivels zit, heb ik niet kunnen achterhalen. Salman Rushdie volgt in *De duivelsverzen* (*The Satanic Verses*) de traditie dat niet Gabriël, maar Iblis twee verzen op Mohammeds tong zou hebben gelegd. In die verzen wordt het bestaan van andere goden dan Allah erkend (Soera 53,19 en 20).

56 Leviathan. Die kennen we van Thomas Hobbes' *Leviathan*, als drager van een ‘monsterlijke’, alomvattende staat. In de bijbel is zij/hij is een zeemonster in duivelse dienst.

57 Lucifer (lichtbrenger), door de Heilige Hiëronymus en Joost van den Vondel in zijn treurspel ten onrechte gelijkgesteld met Satan; pas dus op als je ter helle gaat.

(Wikipedia)

William Blake Lucifer als illustratie bij Dantes Inferno (Wikipedia)

58 Mammon, de duivel van de schraapzucht, heb ik ooit opgeroepen in een correspondentie met een van de P-theologen van de VU, Paas of Peels, daar wil ik van afwezen. Ik nodigde hem uit voor een lezing of debat. Prompt kreeg ik te lezen wat zijn tarief was. Ja, dan is de het Bijbelse verwijzing naar de Mammon wel op haar plaats.

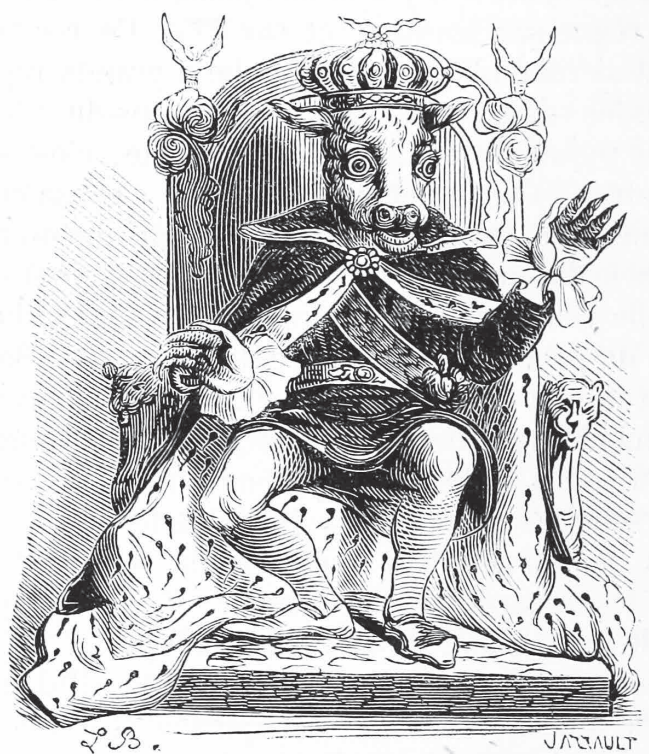

Mammon. Illustratie van Louis Le Breton in de editie van 1863 van Jacques Collin de Plancy *Dictionnaire Infernal*.

61 Mephistopheles ('die niet van het licht houdt') is de demon aan wie doctor Faust zijn ziel verkoopt, vooral bekend uit Goethes toneelstuk. Hij zegt een zelfvernietigende kracht te zijn:

Ik ben de geest, die steeds ontkent!
En dat met recht, want alles, wat ontstaat,
Verdiend dat het te gronde gaat;
't Was beter dat maar niets ontstond.
Zo is dan alles, wat je zonde,
Verderf, kortom het kwade noemt,
Mijn hoogstpersoonlijk element.

63 Moloch is ook een bekende, als metafoor voor iets dat alles verslindt: 'Het verkeer, de **moloch** van deze eeuw' (Van Dale 1976). Volgens *Paradise Lost* demonstreert hij de felheid die hij ooit in de hemel aan de dag legde, nu des te heftiger in zijn wanhoop als duivel.

Moloch. Illustratie van Louis Le Breton in de editie van 1863 van Jacques Collin de Plancy *Dictionnaire Infernal*.

102 Belphegor is het spook dat in het Louvre rondwaart in de gelijknamige Franse misdaadroman van Arthur Bernède uit 1927, die in de jaren 60 tot televisieserie ("Belphegor ou le Fantôme du Louvre") is gemaakt die ook in Nederland is uitgezonden. In de hel is-tie de demon van ontdekkingen en uitvindingen en verschijnt als een jonge vrouw, hoewel ze volgens antieke christelijke theologen de fallische god Priapus was. Hij/zij zou speciaal Frankrijk in de portefeuille hebben. (z.o.z.)

Belphegor. Illustratie van Louis Le Breton in de editie van 1863 van Jacques Collin de Plancy *Dictionnaire Infernal*.

We hebben hem even in de lijst overgeslagen, maar hier is hij dan, de aartsduivel:

83 Satan, Hebreeuws voor 'vijand'. Van het begin af aan is het mis met hem. Was hij al niet in de slang die Eva verleidde om de verboden vruchten te eten?

De slang (Satan?) en Eva. Plaatje voor kinderen van Freebibleimages.org

In het Nieuwe Testament belaaft hij Jezus zelf. Die heeft zich veertig dagen en veertig nachten vastend in de woestijn teruggetrokken, maar krijgt dan toch honger. De duivel offreert hem stenen en daagt hem uit er broden van te maken om te bewijzen dat hij gods zoon is. Jezus weigert, waarop de duivel hem op de kantelen van de tempel in Jeruzalem plaatst en uitdaagt ervan af te springen om door engelen te worden opgevangen (Matteüs 4:1-11). Jezus' weigering om op deze uitdaging in te gaan, is door christelijke moraaltheologen toegevoegd aan de argumenten tegen 'zelfmoord': gods zoon zelf deed immers het niet.

Jezus en Satan op de tinnen van de tempel; Freebibleimages.org.

Ooit correspondeerde ik met een hoogbejaarde ongelovige vakgenote. 'Ik zou me toch belazerd voelen, Anton, als er straks toch iets blijkt te zijn.' Ik troostte haar: 'Beste meid, als er een almachtige, genadevolle god bestaat, zal hij eenieder het hiernamaals geven dat men wenst, voor ons dus het absolute NIETS.' Maar zo'n hel met boeiende schurken lijkt met wel wat, beter dan bij de saaie pieten in de hemel in eeuwige aanschouwing van de Allerhoogste.

Fragmenten uit *De kringloop van het leven* van Jac. Moleschott (deel 3)

vertaald door *René van Elst*

[De Bossche geleerde Jacob Moleschott kan met een beetje goede wil niet alleen als de eerste moderne materialist maar ook als de eerste moderne vrijdenker beschouwd worden. Ik geef u inzage in zijn in dat verband belangrijkste werk, *Der Kreislauf des Lebens* (*De kringloop van het leven*) uit 1852.

Niet alle twintig hoofdstukken ('brieven'), of delen daarvan, waarmee gereageerd wordt op de 'Chemische Briefe' van Justus von Liebig, zijn filosofisch even belangrijk; de meeste betreffen concrete informatie, onderzoeksresultaten en argumentaties met betrekking tot stofwisseling en groei van organismen. Wij vervolgen de lezing van de interessantste passages. Daarbij ligt de nadruk op wat Moleschott aanvoert voor de kringloop van chemische stoffen in het bestaan van planten en dieren en op zijn bezwaren tegen de teleologische (want gelovige) visie van Liebig.

Met de haakjes is/zijn bedoeld:

(...) overgeslagen stuk tekst

<...> samengevatte zin

[...] toevoeging, opmerking of toelichting van de bewerkster.]

Vierde brief.

De groei van planten en dieren.

[Deze vierde brief gaat over osmose – zonder dat die term gebruikt wordt – en over de vorming van nieuw weefsel. Moleschott schrijft over groei ('verdickening van sap', 'samenklontering', 'verdichting') in connectie met verdamping. Hij lijkt niets te weten over celdeling, terwijl die in 1835 al was waargenomen. Zijn voornaamste punt in dit stuk is dat de ecologie bepaalt wat voor organismen er groeien en hoe.]

(...) <Verdamping is> een van de krachtigste oorzaken van de opname van opgeloste stoffen door de plantenwortel. (...) De overdracht van opgeloste stoffen in de wortel vindt plaats door middel van een algemene eigenschap van de huiden van levende wezens, die eruit bestaat dat ze een interactie tussen twee vloeistoffen mogelijk maken, zelfs als ze van elkaar worden gescheiden door een dergelijke huid. (...)

De feiten tonen aan dat groei in het algemeen wordt bepaald door de wederzijdse uitwisseling van vloeistoffen gescheiden door een plantaardige of dierlijke huid. Planten en dieren zijn geheel gevuld met kleine blaasjes of cellen, met buisjes of vaten. (...) In het menselijk lichaam worden deze buisjes uiteindelijk zo fijn dat ze haarvaten worden genoemd. De haarvaten geleiden het bloed. Wat door de wand van de haarvaten in het lichaam naar buiten zweeft, wordt de kiemvloeistof voor de vaste delen, voor de weefsels van onze gereedschappen. De

weefsels worden gevoed door het bloed. (...) Het sap dat uit de haarvaten zweeft, wordt verdikt tot vlees en botten door verdamping en zweeft, door ademhaling en urine-uitscheiding.

(...) Uit een oplossing van eiwitten, vetten en zouten [in het voedselsap] scheiden kleine korrels zich al snel af. Deze korrels klonteren samen tot een hoop. De hoop verandert in een kleine bel, waarvan de aantrekkingskracht de omringende laag transformeert in de vorm van een schaal rond de bel. Het blaasje wordt dus omsloten door een cel, waarin het zelf de kern vertegenwoordigt.

Deze celvorming is het meest algemene proces dat organisch materiaal organiseert, materie omzet in samenstellende delen. (...) Zonder stofwisseling is er geen leven voor de cel. Zonder een levende cel, die put uit het omringende kiemvocht, is groei ondenkbaar.

Verdamping, die de opname van de stoffen van de bodem van de plant door de plant vergemakkelijkt, terwijl ze als het ware van de fijne vaten van de darmen van dieren wortels maakt die uit het eetbare sap putten, en de onderlinge affiniteit van vloeistoffen, die door de wanden van de cellen heen werkt, zijn de belangrijkste eigenschappen van de stof die de groei beïnvloeden. Maar de richting van de groei wordt bepaald door de stoffen die door de buitenwereld worden geleverd. (...) En daarom is er een geografie van planten, dieren en mensen, die des te duidelijker wordt ontvouwd door lucht en zon.

Vijfde brief.

De aarde als scheppingswerktuig van planten en dieren.

[Deze brief behandelt de wederzijdse relatie tussen (bepaalde soorten) planten en dieren enerzijds en de anorganische stoffen in de bodem anderzijds, alsmede de rol van erosie hierbij.]

(...) Er is een wet van verwantschap tussen de individuele plantensoorten en de samenstellende delen van de aarde, die hier, zoals altijd, elk idee van een kansspel uitbant. (...) De plant vormt de hoofd-massa van zijn lichaam uit het koolzuur van de lucht. (...) [Maar] zonder de anorganische stoffen [uit de bodem] is de vorming van de organische basis van het blad en de stengel een onmogelijkheid. En wat dat betreft zijn de dieren het evenbeeld van planten. Noch het bloed van de mens, noch dat van gewervelde dieren zou zich kunnen ontwikkelen als de aarde niet het ijzer zou bevatten dat de plant eruit haalt. En calciumfosfaat speelt een belangrijke rol in de eiwitrijke delen van het lichaam van zowel dier als plant. De fosforzure kalk vormt ongeveer de helft van onze botten. (...)

De aardkorst bevat in overvloed de anorganische stoffen, die het grootste deel van de essentiële samenstellende delen van de akkergrond vormen. Deze stoffen zitten het dichtst opeengepakt in bergen en rotsen, soms zachter en vormeloos, soms in harde kristallen. (...) De anorganische bestanddelen zijn ook de instrumenten die de organische stoffen combineren tot planten en dieren die de wereld levend maken. (...) De berg brokkelt af tot puin, het puin wordt stof. Beken voeren het stof de vlakke in; ze bemesten het veld, want ze geven dat veld het onmisbare voedsel van de planten.

Zesde Brief.**De kringloop van de stof.**

Het is heel gewoon dat het menselijk brein in een bepaald geval een algemene conclusie baseert op een beperkte reeks waarnemingen. (...) <De grove indelingscategorieën die dat oplevert, leiden toch vaak juist> tot nieuwe waarnemingen en theorieën.

[Moleschott rapporteert vervolgens in detail over onderzoek naar en verschillen van inzicht inzake opname van stoffen uit de bodem door planten.]

(...) Terecht is als een nieuw en belangrijk principe gesteld dat de plant lucht en aarde in organisch weefsel omzet. De oppositie hiertegen, waaraan de bevooroordeelde theorie van een doelgerichte ordening van de natuur [d.w.z. de teleologische visie van de gelovigen] altijd voeding geeft, zag het als de enige taak van de planten om anorganische stoffen op te nemen om ze om te zetten in organisch voedsel voor het dier. (...)

[Volgt gedetailleerde weerlegging van een aantal van Liebig's onderzoeksinterpretaties.]

De afbraak van kooldioxide [tot koolstof], die de weelderige groei van de plant mogelijk maakt, vindt plaats in alle groene delen van de plant die door licht worden beschenen. (...) Maar kooldioxide komt van ademende mensen en dieren, van het hout en de kolen die we verbranden. De plant brengt de koolstof terug naar de kringloop van het leven. (...) Net als de maïs in het veld, zo verzamelen de runderen in de wei ammoniak en kooldioxide, nadat ze zijn omgezet in eiwit, in een vorm die het meest geschikt is voor menselijke consumptie voor voedsel. De productie van eiwitten, vetten en zouten is ook de hoofddoelstelling voor de akkerbouw en veeteelt.

Dezelfde koolstof en stikstof die planten uit kooldioxide, huminezuur en ammoniak halen, zijn achtereenvolgens gras, klaver en tarwe, dieren en mens, en vallen uiteindelijk weer uiteen in kooldioxide en water, in huminezuur en ammoniak.

Hierin berust het natuurwonder van de kringloop. (...) Het wonder ligt in de eeuwigheid van de materie door de verandering van vorm, in de verandering van materie van vorm naar vorm, in de stofwisseling als de oergrond van het aardse leven. (...) Dit is de sublieme schepping waarvan wij dagelijks getuige zijn, die niets laat verouderen en niets laat vergaan, dat lucht en planten, dieren en mensen met elkaar verbonden zijn en zich voortdurend zuiveren, verjongen, ontwikkelen, veredelen, dat elk individu alleen het slachtoffer wordt van de soort, dat de dood zelf niets anders is dan de onsterfelijkheid van de kringloop.

Zevende brief.**De plant en de bodem.**

[Dit hoofdstuk is gewijd aan de opname door planten van stoffen uit de bodem. Hier volgt alleen de afsluitende alinea.]

Vanwege de verscheidenheid in de combinatie van anorganische bestanddelen die betrokken zijn bij de structuur van planten, heeft elke bodem zijn eigen flora, die de mens verbindt met moeder aarde. Via de planten zijn we direct verbonden met het veld. De planten zijn onze wortels, waardoor we eiwitten voor het bloed en fosforzure kalk voor onze botten uit het veld zuigen. En zo krijgt het een diepe

materiële betekenis als gezegd wordt dat de mens zich vastklampt aan de aarde. Die neiging is een van de effecten van de bodem, die vaak over het hoofd worden gezien, omdat men ofwel arrogant niet verder naar oorzaken wil zoeken, of zich nederig tevreden stelt met de verst verwijderde verklaring [dus God als verklaring voor alles].

Achtste brief.**Planten en dieren.**

(...) <Zowel carnivoren als herbivoren voeden zich met eiwitten.> Door het vermogen van planten om uit kooldioxide, ammoniak en water, met behulp van een paar zouten, eiwit te maken, d.w.z. de stof die de meest complexe organische verbinding vormt, wordt de gordel van lucht die onze aarde omringt voortdurend opnieuw bij de kringloop van het aardse leven betrokken.

Planten produceren eiwitten uit kooldioxide, ammoniak en water, suiker en zetmeel uit kooldioxide en water en vet uit zetmeel. Eiwitten, suiker en vet zijn de belangrijkste organische voedingsstoffen van dieren. Dieren en mensen kunnen dankzij planten ontstaan uit kooldioxide, ammoniak en water, samen met enkele zouten van de bodem.

(...) Het zou eenzijdig zijn om het verschil tussen planten en dieren er in te zien in dat planten het voedsel van dieren bereiden. Zo'n grof onderscheid is meestal het product van een bevooroordeelde opvatting over een doelgerichte ordening van de natuur. De opvatting (...) die de natuur degradeert tot het niveau van een persoon, die planten creëert om voedsel voor dieren te bereiden en de mens om te ademen voor de planten, berust op de smalle basis van een kinderlijk intellect. (...)

[Volgt een uiteenzetting over de verschillen in stofwisseling tussen planten en dieren.]

(...) Het is een van de belangrijkste conclusies van de scheikundige, dat er geen deeltje materie verloren kan gaan dat binnen de cirkel van aantreking van onze aarde bestaat. De hoeveelheden stikstof, koolstof, waterstof en zuurstof, zwavel en fosfor, waaruit de organische stoffen van levende natuurlijke lichamen bestaan, zijn niet onderhevig aan enige variatie. Alleen de verdeling verandert. (...)

Tijdens het leven en na de dood worden mens en dier omgezet in stoffen die alleen planten kunnen voeden. Planten alleen kunnen uit deze voedingsstoffen de verbindingen bereiden waaruit de lichamen van mensen en dieren zijn samengesteld. (...)

<De inzichten van Liebig inzake de vetvorming in dieren en van Mulder [G.J. Mulder, hoogleraar scheikunde te Utrecht] inzake de eiwitvorming in planten> zijn twee verworvenheden die alleen al voldoende zijn om voor deze eeuw een waardige plaats in de geschiedenis van de natuurwetenschap veilig te stellen. Op grond van die inzichten zijn Mulder en Liebig de grondleggers van een leer van de stofwisseling die de materie volgt in alle stadia van ontwikkeling, op alle wegen van de grote kringloop.

Negende brief.**Voeding en ademhaling.**

Een van de vreemdste blunders, waartoe een vaak als ingenieus geprezen onderscheid van Liebig

aanleiding heeft gegeven, is de tegenstelling tussen voeding en ademhaling. Liebig heeft de voedingsstoffen onderverdeeld in voedingsstoffen en ademmiddelen [Athemmittel].

Volgens deze visie zijn voedingsstoffen de eiwitachtige stoffen. Ze hebben een direct aandeel in de vorming van weefsels. Liebig noemt ze ook wel bouwmaterialen van het lichaam. Een heel andere rol zou moeten worden toegekend aan vet en vetvormers, d.w.z. zetmeel en suiker. Die combineren zich in het bloed met de ingeademde zuurstof, zij zijn de eigenlijke brandstoffen van het lichaam. Door de zuurstof in hun verbranding te binden, zijn zij ademmiddelen. < Liebig's visie is: > de eiwitachtige stoffen dienen om op te bouwen, vet en vetvormers vallen ten prooi aan vernietiging. <Die visie is fundamenteel verkeerd en kan alleen gebaseerd> zijn op een volkomen eenzijdige beschouwing van het ademhalingsproces. Het is een uitvloeisel van de bekrompen opvattingen over doelgerichtheid waartegen Spinoza zich al had verzet en die Georg Forster [1754-1794, veelzijdige Duitse wetenschapper] met maximale helderheid had overwonnen (...).

De pretentie van een doel maakt altijd eenzijdig, want wie zich op een doel richt, heeft geen oog voor alles wat daarvan afwijkt. (...) Volgens Liebig zijn verbranding en warmtebronnen doelen op zich, en alles wat daaraan bijdraagt is een ademmiddel: vet en alcohol, boter en zetmeel. Alle verbindingen die koolstof, waterstof en zuurstof bevatten en toch veel zuurstof moeten opnemen om te ontbinden tot kooldioxide en water zijn geschikte brandstoffen die de ademhaling in stand houden. Dit doel is eenzijdig, ik benadruk dat het door en door eenzijdig is.

[Volgt een stuk met veel details over stofwisseling en weefsels.]

<Het is> in principe absurd om te spreken van voedingsstoffen die tot taak zouden hebben zuurstof af te voeren uit eiwitten, en van ademmiddelen, die door zuurstof te absorberen, het doel zouden vervullen om de organen te beschermen tegen de vernietigende kracht van dit element. (...)

[Liebig beschouwt volgens Moleschott alleen eiwitten als bouwstoffen van het lichaam, maar...]

(...) het weefsel van de hersenen en de zenuwen kan niet bestaan zonder vet. (...) <Eiwitten, vetten, fosfor-

cellen.> Maar hij zou moeten toegeven dat vet juist daarom ook een bouwstof is, net zo goed als eiwitten.

[Moleschott gaat nader in op de rol van vetten en eiwitten in het organisme en fouten in de benadering van Liebig.]

Tiende brief.

Ontwikkeling van voedsel in het lichaam van het dier.

[Deze brief bespreekt uitvoerig de samenhang tussen ademhaling, voeding, spijsvertering (als een zuiver chemisch proces), bloed en weefsels.

Moleschott vergelijkt de eiwitten in planten met die in dieren; anders dan Liebig ziet hij verschillen daartussen. Hij gaat in op de vraag of collageen een voedingsstof is en behandelt de verteerbaarheid van voedingsstoffen. Hij beschouwt bloed als het product van de spijsvertering.]

Elfde brief.

De as van dieren en mensen.

[Deze brief gaat diep in op de anorganische bestanddelen van het leven en wat daarvan overblijft na verbranding; Moleschott sluit af met:]

<Het inzicht in de relatie tussen anorganische stoffen en het leven belooft een schone toekomst> voor landbouw en geneeskunde. Gelet op de meest beslissende feiten kan niet langer worden ontkend dat de stoffen die bij de verbranding [van een organisme] achterblijven, de zogenaamde assamenstellende delen, evenzeer tot het inwendige geheel en dus tot de vormgevende en soortbepalende basis van de weefsels behoren als de stoffen die door de verbranding verdampen. Zonder collageen geen echt bot, maar net zo min een echt bot zonder fosforzure kalk, geen kraakbeen zonder natriumchloride, of bloed zonder ijzer, geen speeksel zonder kaliumchloride. De mens is verwekt uit lucht en as. De activiteit van planten riep hem tot leven. Het lijkt valt uiteen in lucht en as om nieuwe krachten in nieuwe vormen via de plantenwereld te ontvouwen.

Wordt vervolgd.

Activiteiten DVG Najaar 2024

planning van *het Bestuur*

- zaterdag 7 september: Vrijdenkerswandeling met Floris van den Berg en Willem Vermaat, in de vorm van een 'Walkshop': filosofische wandeling Bunnik-Utrecht. Minimaal 10 deelnemers
- zaterdag 14 september: Anton Constandse Lezing door Sebastien Valkenberg en uitroeping van de Vrijdenker van het Jaar 2024: Keyvan Shabazi
- zaterdag 23 november: beleidsdag met bestuur, redactie, leden kascommissie en werkgroepleden
- zaterdag 7 december: Atheïsmedag met Belgische 'geloofsgenoten' in De Balie, Amsterdam.

Vrijdenkerswandeling

Datum: zaterdag 7 september 2024

Begintijd: 10.00 uur voor station Bunnik

Eindtijd: ong. 16 uur

Afstand: ongeveer 10 km

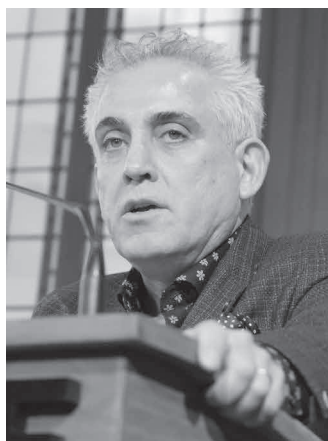
Aanmelding via: voorzitter@devrijegedachte.nl

Minimum aantal deelnemers: 10 (aanmelding voor 15 augustus)

Vorbereiden en meenemen:

- schoenen die prettig wandelen,
- zonnebrandcrème (wellicht),
- theedoek (geen grap, niet vergeten!),
- lunch (liefst zonder wegwerp plastic),
- voldoende drinken,
- klein voorwerp om je zelf mee te introduceren.

Filosoferen in het oude Griekenland betekende buiten wandelen en filosoferen met leerlingen en voorbijgangers. Kom mee naar buiten om samen te wandelen en filosofische oefeningen te doen, zoals dialoogwandelen, in stilte lopen, geblinddoekt lopen, bomen knuffelen en *land art* maken. Een walkshop is een intense filosofische activiteit die je in een groep doet. Je leert luisteren en je gaat in conversaties met mensen die je net hebt ontmoet gelijk de diepte in. De term walkshop bestaat uit 'walking' en 'workshop'. Denkers zitten veel te veel binnen. Tijd om naar buiten te gaan. Tijd om de verbinding met de natuur en met elkaar te vinden.

Anton Constandse Lezing door Sebastien Valkenberg en uitroeping van Keyvan Shabazi tot Vrijdenker van het Jaar 2024

Locatie: De Balie, Amsterdam

Datum: zaterdag 14 september 2024

Begintijd: 14.00 uur

Eindtijd: ong. 16.30 uur

Titel van de AC-Lezing: **Pseudowetenschap, échte onzin. Of hoe het avondrood der magiërs voortduurt**

'Zonnebrandcrème is kankerverwekkend want er zit benzeen in,' beweert de ene influencer. 'Als je hoog in je energie zit, ga je naar een andere frequentie in het quantumveld,' stelt een andere kwakzalver op social media. Laat u niet overrompelen door het jargon. Gewone onzin is al schadelijk, betoogt Sebastien Valkenberg in de Anton Constandselezing 2024, maar wees extra op uw hoede als ze zich vermomt als wetenschap. Eind jaren '60 constateerde Rudy Kousbroek *Het avondrood der magiërs*. Meer dan een halve eeuw later wil het avondrood wil maar niet overgaan in

het duister. Oude magiërs verdwenen, nieuwe kwamen ervoor in de plaats. Valkenberg, als filosoof alert op pretentieuze flauwekul, wijst aan wie dit zijn en waarin hun gevaar schuilt. Gelukkig staan we niet met lege handen. Ook legt hij uit hoe we ons wapenen tegen hoogdravende verkooppraatjes.

Sebastien Valkenberg (1978) is filosoof en publicist. Hij heeft een wekelijkse column in *Het Financieele Dagblad* en schrijft voor *EW magazine* en *De Telegraaf*. Zijn meest recente boek is *Policor in de polder* (2021), over de ontwrichtende werking van woke, met name op universiteiten. Voor *Op denkles* (2015) kreeg hij de Theodor Award, uitgereikt aan 'een uitzonderlijke kunstenaar, een bijzondere wetenschapper of een morele raddraaier.'

Keyvan Shahbazi vluchtte in 1983 uit Iran. In Nederland werd hij adviseur van diverse ministers en columnist van 'de Volkskrant'. Hij is als cultureel psycholoog verbonden aan de Politieacademie en lid van de Raad van Toezicht van VluchtelingenWerk Nederland. 'De Amerikaan van Karadj', geschreven in het Nederlands, is zijn debuut en verscheen in augustus 2021.

Verslag ALV 2024

door **Bart Collard**,
secretaris DVG

Op 25 mei 2024 vond de ALV van De Vrije Gedachte (DVG) plaats in cursus- en vergadercentrum De Domstad in Utrecht. Voorafgaand aan de ALV gaf Anton van Hooff een lezing over het oorlogsdagboek Vreemdeling in Eigen Land van Anna Haag.

Daarna werd de ALV inhoudelijk gestart door de voorzitter, Floris van den Berg. Zo'n 30 leden waren aanwezig. Hoofdredacteur van De Vrijdenker René van Elst werd voor zijn verdiensten voor onze vereniging bedankt met de eerste vrijdenkerspenning. Fabian van Langevelde ontving de tweede penning als afzwaaiend bestuurslid en voormalige voorzitter van DVG. Stanley Bakker bleef bestuurslid en Bart Collard werd in die functie herkozen. Willem Vermaat werd als nieuw bestuurslid gekozen. Floris van den Berg werd herkozen tot voorzitter.

Naar aanleiding van een tamelijk lange agenda werden een groot aantal punten besproken.

De vergadering liep zelfs iets uit. Jacques Honkoop treedt toe tot de werkgroep Asielzoekers, waarin nu alleen Tomasz Radecki zit. De werkgroep Onderwijs wordt gevormd door Sjef Wester en Hans de Vries. Wester gaat een tekst aanleveren voor op de website, zodat de werkgroep meer in het oog van buitenstaanders kan springen. Bert Gasenbeek wees het bestuur eerder op het Metamorfozeproject, het project om het DVG-archief te digitaliseren en toegankelijk te maken. Er wordt een werkgroep gestart, waarin in elk geval Floris van den Berg zal plaatsnemen. Rik Min doet een voorstel om een werkgroep Moslimextremisme te starten. Het bestuur adviseert hem om een schriftelijk voorstel in te dienen, zodat dit beoordeeld kan worden. [Een desbetreffende oproep vindt u in deze Vrijdenker.] Daarnaast zullen er mogelijk dit jaar een of twee 'vrijdenkerscafés' worden georganiseerd.

René van Elst gaf een toelichting op het redactiewerk. Dit jaar zijn er weer tien mooie edities van De Vrijdenker uitgekomen. Het is jammer dat we omwille van de kosten terug moesten stappen naar zwart-wit in plaats van kleur. De redactie roept iedereen op om artikelen aan te leveren voor het blad (en uw secretaris doet dat bij deze ook vriendelijk). Er wordt gesproken over minder edities van De Vrijdenker per jaar en over digitalisering van het blad (naast een fysieke uitgave), maar er wordt geen beslissing over genomen. Daarnaast vraagt Van Elst kort aandacht voor het overlijden van redactielid Herman Reimes op 86-jarige leeftijd.

Foto: Bart Collard en Herman Reimes
op 18 februari 2023 ►.

Er wordt lang gesproken over het Atheïstisch Verbond. Er is geen consensus over wat er in het verleden is gebeurd en waar we nu staan. Er wordt geconcludeerd dat de vermeende fusie tussen beide verenigingen ooit is voorgenomen maar nooit is voltooid. Jacques Honkoop heeft een voorstel gedaan om alle middelen van het AV over te dragen aan DVG, waarna hij de vereniging wil

opheffen. Peter Waterdrinker (niet aanwezig) heeft voorafgaand aan de ALV aangegeven graag het AV een (her/door)start te laten ondergaan. De optie wordt besproken om er als DVG passief mee om te gaan en het intern binnen het AV te laten oplossen. Het bestuur vraagt de ALV hoe zij ermee wil omgaan, maar er komen weinig uitgesproken meningen naar voren. Met unanieme stem krijgt het bestuur het mandaat om deze kwestie naar eigen inzicht af te handelen.

Met betrekking tot de financiën zijn er enkele aandachtspunten gedeeld door de kascommissie (met dank aan Sander Wendel en Henk Engelsman) waar het bestuur, met name in de vorm van de nieuwe penningmeester, mee aan de slag gaat. Dat ging onder andere over een centrale opslagplek voor de financiële brondocumenten, over het investeren in een boekhoudprogramma en het tijdig organiseren van een kascontrole. DVG geeft tegenwoordig wat meer geld uit, onder andere doordat de vereniging meer activiteiten ontplooit. De ALV vindt dat, gelet op de financiële positie van de vereniging en de nieuwe levendigheid door die activiteiten, geen probleem. Tijdens de ALV blijkt daarnaast dat niet alle gegevens goed zijn weergegeven in de financiële stukken. Dit zal na de ALV worden aangepast. Wel wordt decharge verleend.

De voorzitter geeft een toelichting op wat er nu nog meer loopt binnen de vereniging en wat er komend jaar nog zal gaan gebeuren. De podcast (Bart Collard en Floris van den Berg) wordt voortgezet nadat deze tienduizenden keren is gestreamd. We beginnen een tweede product genaamd Kritisch Bekeken (Stanley Bakker en Teun de Jong), waarvan de eerste aflevering inmiddels online staat op ons Youtubekanaal. Ook vraagt Van den Berg aandacht voor het Vrijdenkersjaarboek, dat gratis is voor leden, en artikelen uit De Vrijdenker bevat. Volgend jaar zal er wederom zo'n boek worden uitgegeven.

Daarna begaven de aanwezigen zich naar een afzonderlijke ruimte, waar de vergadering werd afgesloten met een borrel. Ook daar vervolgde het gesprek over onze vereniging zich op een fijne manier en er werden allerlei ideeën uitgewisseld over allerlei vrijdenkersonderwerpen. Er wordt wel eens gezegd dat vrijdenkers nog wel eens ruzie willen maken, maar op zulke momenten is daar weinig van te merken. Het was weer een geslaagde middag. [Voor enkele foto's zie de cover.]

Richard Dawkins versus Ayaan Hirsi Ali: is Hirsi Ali echt een christen?

door **Bart Collard**

Begin mei 2024 vormden Richard Dawkins en Ayaan Hirsi Ali het belangrijkste duo in de line-up van de *Dissident Dialogues* (<https://www.youtube.com/watch?v=DB-sHdHMvucs>) in New York. De aanleiding voor hun gesprek was dat Hirsi Ali eind 2023 aankondigde (<https://unherd.com/2023/11/why-i-am-now-a-christian/>) dat ze een christen was geworden: “We kunnen China, Rusland en Iran niet afhouden als we onze populaties niet kunnen uitleggen waarom het belangrijk is om ze af te houden. We kunnen woke-ideologie niet bestrijden als we de beschaving die zij wil vernietigen niet kunnen verdedigen. En we kunnen islamisme niet tegengaan met slechts seculiere middelen.” En het christendom had alle oplossingen, zo meende Hirsi Ali. Was Hirsi Ali, die in Somalië moest opgroeien tot radicale moslim en zich naar het atheïsme had vrijgevochten, werkelijk een aanhanger van het christendom geworden? Dawkins geloofde het niet. Tot hun publiekelijke gesprek begon. Hirsi Ali oogt gedurende het gehele gesprek gespannen; Dawkins voornamelijk gechoqueerd. In dit artikel zal ik een samenvatting en analyse van het gesprek geven.

Wat bracht Hirsi Ali tot het christelijke geloof?

Hirsi Ali legt uit dat ze geen spectaculaire ervaring had die haar tot het geloof bracht. “Ik wilde dat ik dat had gehad, maar dat is niet zo.” Waarom wilde ze dat ze zo’n ervaring had ondergaan? Het blijft onduidelijk. Ze legt uit:

“Ik had een persoonlijke crisis. Ongeveer een decennium lang leefde ik met een intense depressie en onder

spanning. ‘Self-loathing’. Ik raakte op de bodem van een put. Ik kwam op een plaats terecht waar ik niet meer wilde leven, maar ik was niet dapper genoeg om uit het leven te stappen. Daarom deed ik aan ‘self-medicating’. Gedurende een lange periode bezocht ik psychiaters en andere doctors.”

Ze legt uit dat ze in januari of februari 2023 een therapeut sprak die stelde dat ze misschien een ander probleem had. De therapeut noemde het ‘*spiritual bankruptcy*’. Hirsi Ali legt daarover uit:

“Dat resoneerde bij me. Ik had een plek bereikt waar ik niets meer te verliezen had, en ik bad. En ik bad wanhopig. En dat was een keerpunt voor me. Wat daarna gebeurde was op zichzelf een mirakel. Ik voelde me verbonden met een hoger iets, iets groters dan mezelf. Ik voel [BC: zoekt naar woorden] – mijn levensvreugde is terug. En ik moet zeggen dat die ervaring me met nederigheid heeft gevuld. Het is iets heel subjectiefs. Het is extreem moeilijk om uit te leggen.”

Dawkins noemt het een aangrijpend persoonlijk verhaal, maar om jezelf een christen te noemen, dat gaat veel verder. Dawkins wijst erop dat Hirsi Ali moet weten wat voor nonsens de dominee in haar kerk predikt.

Geloof in nonsens

Dawkins stelt haar de volgende toetsvragen:

“Neem je het echt serieus dat Jezus de zoon van god is? Dat Jezus opstond uit de dood? Dat hij geboren is uit een maagd? Dat is deel van het christendom.”

Hirsi Ali reageert:

“Ik zou zeggen dat jij hiertoe komt vanuit de positie dat er niets is. En wat mij is gebeurd, is dat ik denk dat ik heb geaccepteerd dat er iets is. En als je accepteert dat er iets is en dat er een krachtige entiteit is – de god die me heeft omgedraaid – dan denk ik dat wat de dominee zegt niet langer onzin is.”

Daarna wijst ze erop dat het ook in lijn ligt met millennia oude wijsheden. Ze benoemt dat ze religie niet meer bespot, zoals zij en Dawkins dat eerder hebben gedaan. Ze is nederig geworden, zo stelt ze. Maar dat iets millennia lang wordt verspreid, betekent nog niet dat het waar is.

Dawkins zegt dat hij dacht dat Hirs Ali een politieke christen was, maar dat haar woorden zojuist erop lijken te wijzen dat ze er echt in gelooft. De presentator stelt haar dan de vraag hoe haar sterk getrainde rationele brein reageert op de uitspraak van de dominee dat Jezus letterlijk de zoon van god is. Hirs Ali:

“Het gaat, nogmaals, over verschillende ‘*planes of perception*’. Ik kies ervoor Jezus Christus te accepteren, het verhaal van Jezus Christus. Ik kies ervoor om dat te accepteren. Dus op persoonlijk niveau, beloningen die ik krijg – wederom heel subjectief, maar het mijne en door keuze – (...) Maar naast mijn persoonlijke ervaringen is de geschiedenis van de westerse beschaving primair christelijk. En dat externe krachten, bijvoorbeeld het verspreiden van islam – gewelddoos of gewelddadig – en de uitdaging van islam en de boodschap van islam voor de westerse beschaving, kunnen en moeten tegengegaan worden met de boodschap van de westerse beschaving, die in essentie christelijk is. (...) Maar op persoonlijk niveau, ja, ik kies ervoor om in god te geloven.”

Dawkins is overtuigd geraakt dat haar geloof haar iets biedt, maar dat maakt nog niet dat de existentiële claims van dat geloof waar zijn. Daar is Hirs Ali het mee eens. Dawkins vraagt daarom: “Ik zou graag weten of je denkt dat we onze lichamelijke dood overleven als ons brein sterft. Ik vroeg je dat eens toen we dineerden en toen zei je ‘nee’. Is je idee daarover veranderd?” Hirs Ali: “(...) Maar wat gebeurt er dan met de ziel? Met bewustzijn, et cetera. Nogmaals, dat weet ik niet.” Dawkins: “Dus dan denk je dat er een ziel *is* die onze dood overleeft.” Hirs Ali: “Nou, er is iets waarmee, nogmaals zoals ik al zei, ik een connectie voelde en dat was niet een lichamelijke connectie. Het ging via het bewustzijn en de geest. Of dat mij gaat overleven of niet: ik weet het niet.”

Dawkins probeert het via een andere route: “Islam is een nare religie. Ik denk dat we het daarover eens zijn. Maar het christendom is ook niet zo fijn.” Dawkins wijst

op de christelijke obsessie met zonden, op de overdracht van zonden. Hirs Ali reageert dat de obsessie van het christendom – in tegenstelling tot die in islam – liefde is: “Het is een verhaal van vernieuwing en wedergeboorte. En zo bezien, Jezus die sterft en weer tot leven komt, symboliseert dat verhaal. En, in het klein, voelde ik me alsof ik was gestorven en ben herboren.” Dawkins vraagt zich af of Hirs Ali wel begrijpt dat ze het totaalpakket van het christendom moet aannemen als christen: “Je had het over Jezus die zou zijn opgestaan uit de dood. Maar je gelooft vast niet dat Jezus werkelijk uit de dood is opgestaan.” Hirs Ali reageert: “Ik kies ervoor om te geloven dat Jezus uit de dood is opgestaan. Dat is een kwestie van keuze. Ik denk dat het teruggaat op de vraag: is er iets of is er niets? Jij begint met: ‘er is niets’. Ja, jarenlang was ik het met je eens: ‘er is niets’. Maar als je tot het idee komt dat er misschien iets is dat krachtiger is dan wij, iets dat alles heeft veroorzaakt, dan is een gebeurtenis als Jezus die opstaat uit de dood – en andere mirakelen zoals dat Jezus uit een maagd geboren is – nou ja, voor zo’n hogere kracht is dat niet zo bijzonder.” Voorzichtig lachend stelt ze dat Dawkins en zij er vanavond waarschijnlijk niet uit zullen komen.

Wijsheid in het christendom

De presentator vraagt Hirs Ali of ze bedoelt dat ze niet letterlijk in deze dingen gelooft en met ‘*different planes of reality*’ bedoelt dat ze dat ervoor kiest om haar rationaliteit aan de kant te schuiven? Of dat ze er toch letterlijk in gelooft? Ze draait enigszins om de vraag heen:

“Het feit dat ik geloof heb, en ervoor kies om geloof te hebben, omwille van wat ik ervaren heb, is voor mij net zo echt als voor de miljoenen mensen die geloven. Maar wat het nog werkelijker maakt voor mij, zijn het verhaal zelf en de wijsheid in het verhaal. De moraliteit die geëvolueerd is uit dat verhaal.”

Dawkins stelt dat hij hierheen kwam om haar te overtuigen, maar dat hij nu begrijpt dat ze een christen is terwijl het christendom onzin is.

Atheïsme zou niets te bieden hebben

Hirs Ali bekritiseert atheïsme:

“Als een atheïst heb je geen antwoord te bieden. Je biedt geen voorschrift voor een levenspad, een pad voor geluk, of om te gaan met de uitdagingen van het bestaan. Atheïsme is een houding. Het zegt eigenlijk: op dit moment is er geen bewijs dat god bestaat, of dat een hogere kracht bestaat. Dat is het. (...) En ik denk dat geloof betekenis en een doel geeft. (...) Ik denk dat het christendom een recept biedt en, in mijn beleving, het beste recept. Niet alleen voor hoe je met je zelf kan leven en je kan verbinden met het universum, maar ook voor hoe je je kunt verbinden met medemensen.”

Dawkins: “Stel dat het waar is dat atheïsme niets biedt: wat da nog?! Waarom zou het iets moeten bieden?” Exact. Atheïsme is slechts de reactie op theïsme; de ontkenning van de claim dat god bestaat. Moraal volgt uit iets anders. Hirs Ali reageert niet echt op de vraag van Dawkins:

“Er is geen reden dat atheïsme je iets zou moeten bieden. Maar iets anders, geloof, biedt iets waardevols en tastbaars. Waar zou atheïsme dat naar de grond moeten bespotten? Is het niet mogelijk om co-existentie te hebben waar er een plek is voor rede en een plek voor geloof en

UnHerd

subjectiviteit? (...) Een scheiding van wetenschap en de materiële wereld, de tijdelijke wereld, versus de wereld van geloof.”

De vijanden van vrijheid hebben een moreel verhaal

Hirsi Ali wijst erop hoe illiberale krachten proberen om een moreel vacuüm in de westelijke beschaving te vullen. Volgens Hirsi Ali is het probleem op scholen en universiteiten ontstaan, die de positie zijn gaan innemen van ‘morele neutraliteit’, terwijl jonge mensen zoeken naar identiteit en zingeving:

“Er zijn moskeeën en islamitische centra die jonge mensen hier in Amerika, in Groot-Brittannië en elders hebben overtuigd dat het christendom dood is, niets te bieden heeft, dat de westerse beschaving in een moreel vacuüm is geraakt en dat zij hier zijn om dat te vullen. En tot mijn verbazing lijken ze impact te hebben. (...) Wat hebben wij deze jonge mensen die iets zoeken dan te bieden?”

Dawkins hoeft niet na te denken: “Rationeel seculier humanisme. Verlichtingswaarden.” Volgens Hirsi Ali was dat het gevolg van het christendom:

“Zonder een tegenboodschap, een spirituele tegenboodschap, denk ik dat we in heel heel nare en heel heel serieuze problemen verkeren. (...) Wat jij waardeert in het christendom is iets dat absoluut noodzakelijk is om door te geven aan de volgende generatie. En we hebben gefaald voor de volgende generatie, door hen dat morele frame-werk te ontnemen en door hen te vertellen dat het onzin en onwaar is. En door hen niet te beschermen tegen de externe krachten die zich richten op hun harten, hun geesten en hun zielen.”

Dawkins: “Ik denk dat het verkeerd is om het christendom en islam in dat opzicht te onderscheiden. Ik bedoel dat deze Abrahamistische religies – het jodendom, het christendom en islam – hetzelfde heilige boek kennen, geloven in de hel, geloven in een dictatoriale god, geloven in veel dat hetzelfde is.” Dawkins wijst erop dat het christendom volwassen is geworden en dat islam 700 jaar achter loopt. Dat veel christenen minder letterlijk zijn gaan geloven. Volgens Hirsi Ali is het ‘absoluut onwaar’ dat de strekking van de boeken zo overeenkomstig is. Wel bekend ze: “Ik moet nog wat meer lezen over Abraham. Ik moet nog wat lezen over het Oude Testament. Maar voor zover ik nu kan zeggen, van waar ik nu ben in het Nieuwe Testament, zou het niet meer verschillend kunnen zijn van de Koran.” Hirsi Ali lijkt hier te insinueren dat zij het

Oude Testament niet gelezen heeft en nog bezig is met het lezen van het Nieuwe Testament, terwijl ze zich wel als christen identificeert. Dawkins wijst erop dat het Oude Testament een ‘nasty’ boek is, en dat het Nieuwe Testament wat beter is. Maar dat god geen betere wijze wist te bedenken om de mens zijn zonden te vergeven dan door zijn zoon te laten kruisigen; dat vindt hij een walgelijk idee.

De presentator vraagt Dawkins naar hoe hij reageert op onze tekortkoming naar de huidige generatie jonge mensen: “We hebben seculier humanisme. We hebben rationaliteit. We hebben morele filosofie. Morele filosofie is hoe we be-

slissen welke delen van het christendom ons bevallen en welke niet. Welke delen van de Bijbel we moreel vinden en welke niet. We zijn kieskeurig. En de basis daarvoor is seculiere moderne filosofie. (...) Hoe we tot feminisme komen, tot alles wat we tegenwoordig waarderen wat niet van het christendom komt. Die dingen komen ondanks het christendom. Ondanks alle religies.”

Toch mist Hirsi Ali een duidelijk kader voor de moraal: “Ik heb nog geen tempels van de rede gezien, en mensen die toegewijd zijn om een morele boodschap te bezorgen aan jonge mensen; niet in de manier waarop religies dat doen.” Dawkins stelt dat als dit zo is, dat we harder moeten werken, maar dat we moraliteit niet moeten gaan vestigen in onzin. Dawkins raakt hier de kern. Er zijn geen tempels nodig om mensen stabiliteit te geven en er zijn veel mensen die seculiere humanistische boodschappen verspreiden. Als die niet aanslaan of jongeren zelfs niet bereiken, dan is er inderdaad werk aan de winkel. Geldt dat wellicht ook voor De Vrije Gedachte? In hoeverre heeft Hirsi Ali gelijk in haar stelling dat islam, maar wellicht ook het jodendom en christendom, links- of rechtsextremisme of andere complotbewegingen, een nieuwe generatie mensen moreel en intellectueel vergiften?

Een trieste wending

Ayaan Hirsi Ali kiest haar woorden zorgvuldig. Zij stelt niet dat zij gelooft, maar dat zij kiest om te geloven. Wie kiest om te geloven gelooft niet echt. Maar wat betekent het dan? Dat ze zichzelf voor de gek houdt? Is dit niet gewoon een mentale vorm van ‘self-medicating’? In mijn boek *Het Recht op Misinformatie* (<https://www.wynias-week.nl/product/het-recht-op-misinformatie/>) schreef ik hoe sommige gelovigen aan zelfbedrog doen, precies op deze wijze. Als je een roze bril opzet ziet de wereld er ineens roze uit, maar hij is het niet.

Ayaan Hirsi Ali heeft haar hele leven zware periodes gekend. Nadat zij zich heeft vrijgevochten van de radicale islam en naar Nederland vluchtte is dat beperkt beter geworden. Zij werd door velen niet gesteund, maar vergeuisd. Toen de overheid haar veiligheid niet kon garanderen is ze naar Amerika gevlucht. Maar ook in *the land of the free* vond ze haar rust niet. Een decennium lang kampte ze met depressies. Haar verhaal maakt het extra triest dat ze het christendom gevonden heeft.

DE AUTEURS VAN DIT NUMMER

Floris van den Berg (Naarden 1973) is milieufilosoof aan de Universiteit van Utrecht, voorzitter van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. Van hem verschenen diverse boeken, zoals *Hoe komen we van religie af?* en (het meest recent) *Recalcitrant*.

Bart Collard (Elsloo (L) 1988), secretaris van DVG, is criminoloog en docent/coördinator aan de Politieacademie. Hij schrijft over ecohumanistische onderwerpen. Momenteel werkt hij aan een proefschrift over terrorisme en religie aan de Universiteit Leiden. Recent boek: *Het recht op misinformatie*.

Gerhard Elferink (Losser 1943) is voormalig farmaceut en oud-bestuurslid van De Vrije Gedachte.

René van Elst (Amsterdam 1950) studeerde sociologie en (deels) rechten, is gepensioneerd Human Resources medewerker, vertaalde poëzie van Fran Winant, is sinds 2014 meestentijds hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker, maakt foto's en video's van vrijdenk-evenementen, donateur van Skepsis.

Maarten Gorter (Amstelveen 1994) is redacteur van De Vrijdenker, autodidactisch student op het gebied van geschiedenis, politiek en staatsrecht, is actief in de Vereniging Historisch Amstelveen en ondersteunt activiteiten voor ouderen met dementie.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redacteur van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte, Vrijdenker van het Jaar 2023. Auteur van diverse boeken, het recentste is *Je hebt gewonnen, Galileëer*.

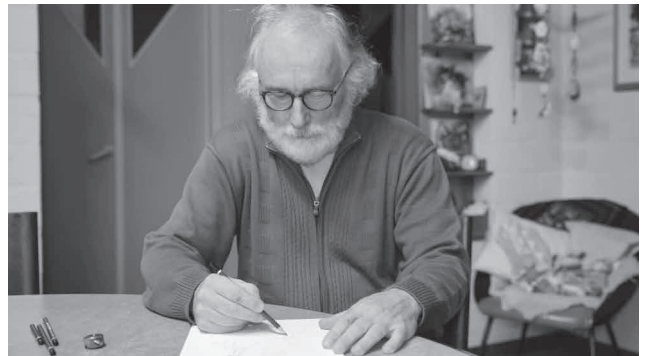
Jan Willem Nienhuys (Den Haag 1942) was universitair docent wiskunde (T.U. Eindhoven), is schrijver, vertaler, secretaris van Skepsis en redacteur van Skepter. Schreef (met Marcel Hulspas) *Tussen waarheid en waanzin*.

Kenneth van Oost (Gent 1959) is internationaal werkzaam geweest in de logistiek en is geïnteresseerd in progressieve politiek, de problematiek individu-collectief, memetics (betreft de evolutie van cultuur); is lid van de Gentse cultuurvereniging.

Elko de Vos (Den Haag 1971) is een kubernetes cloud-engineer, ex-bestuurslid van stichting SF Report en stichting Hoogbegaafd! en heeft aan de TU Delft gestudeerd met als afstudeerrichting Kunstmatige Intelligentie. Hij is redacteur van De Vrijdenker.

De kaartoens zijn van de Turnhoutse cartoonist **Gie Campo** ► ("Gier").

Allen hartelijk dank voor hun bijdragen!

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur bereikbaar zijn.
- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is

dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.

- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
 - A.u.b. niet te veel noten.
 - Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
 - Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
 - Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
 - Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
 - Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
 - Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
 - Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen.
- Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijegedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: Wikipedia.org.)

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudowetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden